

קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

בראשות: הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

ה ל כ ה ו מ נ ה ג

פורים

קובץ קע"א
אדר ב' - תשפ"ב

יו"ל ע"י:
קהילת
בשבילי אורייתא - ווארקא
בראשות:
הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א
בני ברק
ישראל

Kehilas
Bishviley Orayso - Vurke
1a Imrei Baruch st
Bnei Brak
Israel
bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

גליון קע"א
אדר ב' - תשפ"ב

לעילוי נשמת

איש היקר והמיוחד שבאנשים, רודף צדקה וחסד, מוקיר רבנו ותלמידיו,
פיור נתן לאביונים, מעורר לבבות בתפילותיו,
אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל רוח,

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **אדמו"ר הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שנלב"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' "ויקחו אליך" וגו'

ט' באדר תשע"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן העניינים

• פרק א' - שבת שקלים

עמוד ה'

ארבע פרשיות

חיוב קריאה

זכרון נתינת מחצית השקל

ונשלמה פרים שפתינו

משמיעים מראש חודש

יוצרות

פיוטים במוסף

קריאת התורה

ראש חודש בשבת

כשיש ספר תורה אחד

מפטיר שקלים

הפטרה

העולה למפטיר

קטן במפטיר

תשלומין לשבת הבא

שכחו לקרוא

נזכרו מיד

נזכרו אחרי ברכת הפטרה

השלמה במנחה

חובה מדרבנן לשמוע

הזכרת נשמות

אב הרחמים

שנים מקרא בד' פרשיות

• פרק ב' - משנכנס אדר

מרבין בשמחה עמוד י'

ימי ניסים לישראל

תליית טבלאות

הגדרת ריבוי שמחה

• פרק ג' - שבת זכור

עמוד יא

מצות זכירת עמלק

פרשת זכור דאורייתא

קריאה מתוך הספר

קריאה בשבת שלפני פורים

יוצרות

קריאת התורה ומפטיר

זכור בספר שני

ס"ת המדוייק

כוונה לצאת ולהוציא

זכר סגול - צירי

מסורת אבות

השמיט כמה מילים

הבנת המילות

קריאה במנחה

קריאה ביחיד

פרשת זכור לנשים

נשים בשמיעת פרשת זכור

קריאה לנשים

• פרק ד' - תענית אסתר

עמוד טז

התענית

חומר הצום

טעמים לצום

שם תענית אסתר

צום אסתר

חלשים

צם יצטער בפורים

חתן

רחיצה

נישואין

נגינה

תפילת שחרית

תפילת מנחה

נשיאת כפיים

אבינו מלכינו

למנצח על איילת

לימוד שיעור

• פרק ה' - מחצית השקל

עמוד כ'

זכר למחצית

כסף חולין

מה נותנים למחצית השקל

איזה סוג מטבע נותנים

מטבע מכסף

כמה מטבעות נותנים

מתי נותנים מחצית השקל

בתענית לפני מנחה

אחרי מנחה

בפורים שחרית

מי נותן מחצה"ש

נשים
קטנים
למי נותנים מחצה"ש

פסוק בהרמת קול
ניגון איכה
אזכרת השם

• **פרק ו' - ליל פורים**
עמוד כה

בגדי שבת
אכילה לפני קריאת מגילה
טעימה
שיעור טעימה
חלש
תפילת ערבית
קדיש תתקבל
ואתה קדוש
הכרזת על הניסים
שכח הזכרת על הניסים
הזכרה לפני יהיו לרצון
סעודה בליל פורים
אכילת זרעונים

• **פרק ז' - שחרית בפורים**
עמוד כח

השכמה
על הניסים בשחרית
קרוב"ץ
נפילת אפים
הלל
הלל בלא ברכה
קריאת התורה
מגילה עם ס"ת
תפילין בקריאת המגילה
ברכות המגילה
כוונת מצות היום
הרב את רבנו
אשרי ובא לציון
שיר של יום
מחצית השקל

• **פרק ח' - כמה הלכות בקריאת מגילה**
עמוד לג

הפסק בין פסוק ופרק
פסוקי גאולה
בלילה ההוא
שורר בביתו
קריאה בשינוי
האיגרת הזאת

• **פרק ט' - סעודת פורים**
בערב שבת עמוד לו

סעודה לפני חצות
המשך לאחר חצות
לאחר שעה עשירית
סעודת שבת לפורים
פורס מפה
סעודה בערב שבת שחל בט"ו
פת בסעודת פורים

• **פרק י' - פורס מפה ומקדש**
עמוד לח

מנחה לפני הסעודה
סעודת פורים
קבלת שבת
תפילת ערבית
תוספת שבת
הפסק כשיעור שביעה
הכנת שולחן לקידוש
יין וחלות
ברכת היין
נטילת ידיים
לחם משנה
ברכת המוציא
אחד מוציא כולם
על הניסים בברכת המזון
על הניסים אחרי פורים מוקפין
לסדר פורס מפה או לאו

• **פרק יא - אמרות קודש**
עמוד מא

פרשת זכור
והשתיה כדת אין אונס
לפום צערא אגרא
פורים שני ימים
בג' דברים אדם ניכר
מלחמה לד' בעמלק
שם ד' מוסתר במגילה
ומלאה הארץ דעה
פורים על שם הפור

פרק א שבת שקלים

ארבע פרשיות

א. הו"ל תקנו לקרות ארבע פרשיות בשנה, והם; פרשת שקלים, פרשת זכור, פרשת פרה ופרשת החדש¹.

חיוב קריאה

ב. בארבע פרשיות, סתימת הפוסקים הוא שחיובו כמו כל קריאת התורה². ולדעת הש"ה³ יש עליו חיוב מדרבנן לשמוע קריאת התורה, וחמיר יותר מקריאת פרשיות של כל השנה שחיובן בציבור.

זכרון נתינת מחצית השקל

ג. בשבת שלפני ראש חודש אדר, קוראים בתורה בפרשת שקלים, והוא לזכרון מצות נתינת מחצית השקל שהיו עם ישראל מחויבים לתת ללשכה לקרבן התמיד בכל שנה בחודש ניסן. באחד באדר הסמוך לניסן⁴, היו משמיעים שיביאו שקליהם. משום שאמר קרא⁵, זאת עולת חודש בחודשו לחדשי השנה, אמרה תורה, חדש והבא קרבן מתרומה חדשה.

ונשלמה פרים שפתינו

ד. אנו 'משלמין פרים שפתינו' בקריאת הפרשה של כי תשא דכתיב ביה ענין השקלים⁶.

משמיעים מראש חודש

ה. מדוע מקדימים להשמיע על השקלים מר"ח אדר: ר' לוי בשם ר' שמועון בן לקיש אמר, צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיקדים כספו של בני לכספו של אותו הרשע לפיכך מקדימים וקורין בפרשת שקלים⁷.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹ משנה מגילה (פרק ד'). רמב"ם (פרק י"ג מהל' תפילה הל' כ'). טור ושו"ע סימן תרפ"ה (סעיף א')

² תשו' בנין שלמה סיי נ"ד. עמק ברכה

³ ריש מס' מגילה, א"ר סיי תרפ"ה ס"ק כ"א מביאו

⁴ מגילה כ"ט: ב"י סיי תרפ"ה לבוש שם סעיף א'. ובתפארת ישראל (שקלים פ"א יכין מ"א)

⁵ ששלושים יום לפני ראש חודש ניסן, הוא פרק הזמן שנותנים בית דין לכל מי שחייב לשלם ואין לו, שיוכל להכין את הכסף

⁶ במדבר כח יד.

⁷ לבוש שם סעיף ב'. ערוך השולחן סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ב'

⁷ מגילה י"ג: ירושלמי מגילה ז. שבלי הלקט סיי קצ"ג. אורחות חיים. ב"ח סיי תרפ"ה.

ו. אפילו כשחל ראש חודש אדר להיות בערב שבת, מקדימים לקרות פרשת שקלים בשבת שלפניו⁸.
ואם חל ראש חודש אדר בשבת, קוראים פרשת שקלים בו ביום⁹.

יוצרות

ז. יש נוהגים לומר יוצרות בשחרית בשבת פרשת שקלים¹⁰.

פיוטים במוסף

ח. בחזרת הש"ץ של תפילת מוסף יש האומרים פיוטים לפני סוף כל ברכה¹¹.
ויש שלא נהגו לאומרם¹².

קריאת התורה

ט. לאחר תפילת שחרית, מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים שבעה קראים בפרשת השבוע, ומניחים ספר התורה השני אצלה ואומר הש"ץ חצי קדיש ומגביהים וגוללים הס"ת הראשון.

ראש חודש בשבת

י. כשחל ראש חודש אדר בשבת מוציאים שלשה ספרי תורה, בראשון קוראים בפרשת השבוע, בשני של ראש חודש ובשלישי, קורא מפטיר בפרשת שקלים¹³.

כשיש ספר תורה אחד

יא. אם יש רק ספר תורה אחד, גם יקראו באותו סדר¹⁴.

----- מקורות וציונים ----- =

⁸ מגילה ל. טוש"ע סי' תרפ"ה סעיף ה'.

⁹ מגילה כ"ט: טוש"ע סי' תרפ"ה סעיף א'

¹⁰ פמ"ג מש"ז סי' תרפ"ה א'. לבוש. משנ"ב ס"ק ב'

¹¹ פמ"ג מש"ז סי' תרפ"ה ס"ק א'. ליקוטי מהרי"ח. משנ"ב שם ס"ק ב'. באליהו רבה שם

ס"ק י"ד שצריך טעם למה לא תיקנו למוסף פ' זכור ופ' פרה

¹² בס' שערי רחמים שהגרא לא היה אומר יוצר של מוסף. חב"ד. בני ספרד. לוח אר"י

¹³ מס' מגילה כ"ט: . שו"ע סי' תרפ"ה סעיף א'

¹⁴ ולא נחשוש שמא מכיון שקראו פ' משפטים וצריכים לגלול עד פ' פינחס, אולי כשעובר על פ' כי תשא, שמא ייחשב 'לעובר על המצות', כיון שברצוננו לקרוא לפי הסדר שכתוב בגמרא מגילה כ"ט ובשו"ע וגם להפטיר בענייני שקלים, וכ"ה בשערי אפרים שער ח' סעיף ע"ה, בענין קריאה של חנוכה, וראה עוד בשערי אפרים (שם סעיף ס"ז)

מפטיר שקלים

יב. בספר תורה השני קוראים למפטיר בפרשת שקלים¹⁵, שהוא בפרשת כי תשא מתחילת הפרשה עד; "ועשית כיוור נחושת".

הפטרה

יג. מפטירים במלכים, (ב: פרק י"א) ששם מדובר בענין השקלים¹⁶. מנהג בני עדות המזרח להתחיל ההפטרה "ויכרות יהוידע"¹⁷.

יד. מנהג אשכנז, להתחיל ההפטרה מ"בן שבע שנים יהואש במלכו וגו"¹⁸.

העולה למפטיר

טז. נוהגים בהרבה קהילות שהרב או שאר אדם חשוב עולה למפטיר בארבע הפרשיות¹⁹.

קטן במפטיר

טז. בכל הארבע פרשיות, ראוי שקטן לא יעלה למפטיר²⁰.

תשלומין לשבת הבא

יז. אם בטעות לא קראו אחד מארבע פרשיות בשבת, אין לה תשלומין לשבת הבאה²¹.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁵ מגילה כ"ט: שו"ע סי' תרפ"ה סעיף א'. שערי אפרים שער ז' הלכה פ'

¹⁶ לבוש תרפ"ה. משנ"ב

¹⁷ מגילה ל: שו"ע סי' תרפ"ה סעיף א'. אבודרהם. כל בו. ערוך השולחן שם אות ג'; זה מנהג הספרדים, וטעמם נ"ל משום דקיי"ל סי' רפ"ד שיש להדר שיהיה בהפטרה כ"א פסוקים, אבל לא היכי דסליק עניינא, ומ"בן שבע שנים" יש רק י"ז פסוקים¹⁸ טור. מהרי"ל. לבוש. ערוך השולחן.

¹⁹ אליה רבה (ס"ק כ"א). מעשה רב השלם (ס"ק קל"ג). ליקוטי מהרי"ח. ימי הפורים (פ' ב' סעיף ט').

²⁰ הרמ"א בסי' רפ"ב סעיף ד' מתיר לקטן לקרוא במפטיר. בס' אליה רבה (תרפ"ה ס"ק י"ח) אוסר. וכן בחידושי רע"א (סימן רפ"ב) מתשו' פרח שושן, שאין לקרוא לקטן למפטיר בד' פרשיות. עיי"ע משנ"ב (רפ"ב ס"ק כ"ג), בה"ל. בשערי אפרים (שער ט' ג') שבמקום צורך למנוע מח' וכו' מותר בהפטרת שקלים וחודש

²¹ רעק"א סי' תרפ"ה. שערי אפרים (ח' אות צ"ה). משנ"ב (ס"ק ב'). שבט הלוי (ח"ד סי' ע"א).

בתשו' מהר"ם שיק (סי' של"ה). ובתשו' התעוררות תשובה ח"ג סי' תע"ה), כתב שיש לו תשלומין בשבת הבאה, מפני שהשקלים היו נצרכים לתרומה חדשה בחודש ניסן, ועדיין הוא בתוך שלושים, אבל רוב הפוסקים נחלקו עליו

שכחו לקרוא

יח. אם שכחו הציבור לקרות פרשת שקלים וזכרו אחרי שכבר קראו למפטיר בדרך כל שבתות השנה, צריך לחזור ולהוציא ס"ת ולקרות הפרשה בברכה לפנייה ולאחריה, ויאמר קדיש ויפטיר בלא ברכה.²²

נזכרו מיד

יט. אם נזכרו מיד אחרי שבירך ברכה אחרונה על התורה, יוציאו ס"ת אחרת ויניח ליד הראשונה ויאמר קדיש ואח"כ יקרא לעולה אחר שיפטיר מענינו של יום בברכותיה.

נזכרו אחרי ברכת הפטרה

כ. ואם נזכרו אחרי שהתחיל לברך על הפטרה וכבר אמר השם, יגמור הברכה ויקרא קצת פסוקים מהפטרת השבוע ולא יברך ברכת הפטרה שלאחריה ויוציא ס"ת ויקרא עולה אחד שיקרא הפרשה מעניין היום, ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש ויגביה הס"ת ויאמר הפטרה בנביאים בלא ברכה לפנייה, והברכות שלאחריה יברך.²³

השלמה במנחה

כא. יש שכתבו שאפשר להשלים קריאת פ' שקלים, פרה וחודש במנחה, לאחר הקריאה הרגילה.²⁴ **ובענין פ' זמור** ראה להלן סעיף ל'.

חובה מדרבנן לשמוע

כב. כתב השל"ה²⁵, שארבע פרשיות, על כולם, חל עליו החיוב מדרבנן לשמוע קריאתם בתורה, וחמיר יותר מקריאת הפרשיות של כל השנה שחיובן גם כן בציבור.²⁶ אבל סתימת הפוסקים הוא שחיובו כמו כל קריאת התורה.²⁷

----- = ----- מקורות וציונים -----

²² שערי אפרים ח' אות צ"ב. משנ"ב ס"ק ב'

²³ שערי אפרים (שער ח' אות צ"ב, צ"ג). משנ"ב ס"ק ב'. כפה"ח ס"ק ז' ח' ט'

²⁴ זכור לאברהם ח"א אות ס'. התעוררות תשובה (ח"ג סי' תע"ה). הגר"נ קרליץ. יד בקרה"ת סי'

פ"ה ס"יד. בתשו' יוסף אומץ סי' כ"ז שיכול להשלים עד זמן מנחה

²⁵ ריש מס' מגילה, א"ר (סי' תרפ"ה ס"ק כ"א) מביאו

²⁶ קריאה של כל השנה, אם יש עשרה דצייתי, דהיינו החזן ותשעה עמו, אז יש איזה היתר

לאחריני לעסוק בתורה. אבל באלו, החיוב מוטל על כל ישראל לשמעם, מקצתם

דאורייתא ומקצתם דרבנן. ראה עוד תשו' הר צבי ח"א סי' נ"ח.

²⁷ תשו' בנין שלמה סי' נ"ד. עמק ברכה.

הזכרת נשמות

כג. בכל הארבע פרשיות אין מזכירים נשמות ואומרים צדקתך צדק²⁸.

אב הרחמים

כד. אין אומרים אב הרחמים בדי' פרשיות²⁹.
ויש שכתבו מנהגם לאומרו³⁰.

שנים מקרא בדי' פרשיות

כה. אין צריך לקרות שנים מקרא ואחד תרגום, את מה שקוראים בדי' פרשיות³¹.
הלקט יושר (עמוד קנ"ד) כתב שרבו התרומות הדשן, היה קורא שנים מקרא ואחד תרגום את הדי' פרשיות³².

----- מקורות וציטוטים ----- =

²⁸ מהרי"ל. דרכי משה ס"ק א'. משנ"ב ס"ק י"ח

²⁹ דרכי משה ס"ק א' שאין אומרים אה"ר. ובדרך החיים. ערוך השולחן סעיף ט'. משנ"ב שם ס"ק י"ח

³⁰ א"ר ס"ק י"ח בשם הגמ"נ שנוהגים לומר אב הרחמים בדי' פרשיות. כפה"ח ס"ק ל"ו מס' בגדי ישע

³¹ ראה שו"ע סי' רפ"ה סעיף ז שאין צריך לקרות פ' יו"ט ובמשנ"ב שם ס"ק י"ח מהמג"א שכבר קראו כל התורה מידי שבת בשבתו. אגרות משה ח"ג סי' מ

³² ראה דברי משה סי' י"ב מס' מים חיים

פרק ב משנכנס אדר מרבין בשמחה

כו. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה (תענית כ"ט).

וברש"י שם: משנכנס אדר, ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח.

תליית טבלאות

כז. מראש חודש אדר, יש הנוהגים לתלות טבלאות³³ "משנכנס אדר".

הגדרת ריבוי שמחה

כח. מהו הגדרת ריבוי שמחה:

א. כל דבר שמרבה שמחה יש מצווה³⁴,

ב. להסיר דאגה ועצב מלבו (גרש"ז אויערבאך).

ג. שתיית רביעית יין כל יום (הקהילות יעקב).

----- מקורות וציונים -----

³³ ילקוט אברהם סי' תרפ"ו שתלו הטבלא על מקום אמה על אמה שבבית, שהוא זכר לחורבן

³⁴ נימוקי או"ח תרפ"ו בשם שער יששכר. לכן לא הזכירו רמב"ם ושו"ע דתלוי בלב כל אחד. עיי"ע חת"ס סי' ק"ס.

פרק ג שבת זכור

מצוות זכירת עמלק

כט. כתיב בתורה (דברים כה יז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים.

בהסבר מהות מצוות זכירה, ישנם כמה ביאורים:

- א. בספר החינוך (מצוה תר"ג ד' ה') מונה שתי מצוות עשה, ולא תעשה אחת.
א. לזכור מה שעשה עמלק לישראל בצאתם ממצרים, שהתחיל להתגרות בהם בצאתם ממצרים בטרם נשא גוי וממלכה ידו עליהם וכו'.
ג. למחות זרעו של עמלק ולאבד זכרו מן העולם. ג. שלא נשכח מעשה עמלק שעשה עם אבותינו.

סיפור לבנים

ב. הזכירה הזאת שנספר זאת לבנינו ולדורותינו לומר להם כן עשה לנו הרשע ולכן נצטוונו למחות את שמו. וראה עוד הוס' לרמב"ן בהוס' למזין המצוות לרמב"ם מצווה ז' (רמב"ן סו"פ כי תצא).

לא נשכח הצלת ד'

ג. הלאו דלא תשכח הוא שלא נשכח שהקב"ה הצילנו מידו ובעבור זה תהיה יראתו על פנינו ובלתי נחטא ובזכות זה יתן לנו כח להנקם ממנו (סמ"ג סימן כ"ג).

חיווק בתורה

ד. במצוות הזכירה ובאיסור השכחה, עלינו לזכור שעמלק בא בגלל שרפו ידיהם של ישראל מן התורה ומן המצוות ולכן יש לזכור זכרון עמלק בכל מצוות עשה ולא תעשה (ספר חרדים).

פרשת זכור דאורייתא

ל. לדעת הרבה פוסקים, הקריאה שבפרשת זכור הוא מדאורייתא³⁵.

קריאה מתוך הספר

לא. למדנו בגמרא (מגילה יח.) דהאי "זכור" היינו באמירה מתוך הספר דווקא, ולא די במה שיקבע זאת בלבנו. לכן צריך הבעל קורא לכיין להוציא כל השומעים, וגם השומעים יכוונו לצאת³⁶.

----- מקורות וציטוטים -----

³⁵ תוס' ברכות י"ג. ד"ה בלשון הקדש. שו"ע (סימן תרפ"ה סעיף ז'). ב"ח (סימן תרפ"ה) משמעות הגמ' מגילה י"ז: אשר"י פ"ו דברכות. מהרי"ל סי' קפ"ב. תרומת הדשן סימן ק"ח. לבוש (שם סעיף ב'). חיי אדם (כלל קנ"ה סעיף ב'). משנ"ב (שם ס"ק י"ד).

³⁶ ב"ח סי' תרפ"ה: כתיב כתוב זאת זכרון בספר האי זכירה, קריאה היא דכתיב זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור הא מה

קריאה בשבת שלפני פורים

לב. פרשה זאת נקראת בשבת שלפני פורים, בכדי לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק.
וכדי להקדים זכירת מוחית עמלק (בקריה"ת פ' זכור) לעשייתה (בפורים), דכתיב, והימים האלה נזכרים ונעשים³⁷.

יוצרות

לג. יש שנוהגים לומר יוצרות בשחרית בפרשת זכור³⁸.
ויש שלא נהגו לאומרם³⁹.

קריאת התורה ומפטיר

לד. אחרי תפילת שחרית מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים בפרשת השבוע. ומניח הס"ת השני אצלה ואומר חצי קדיש. ומגביה הס"ת הראשון וגוללה.

זכור בספר שני

לה. בספר תורה השני קוראים פרשת (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך וגו'.
מפטירין בשמואל (א' ט"ו) פקדתי את אשר עשה עמלק⁴⁰.

ס"ת המדוייק

לו. לקריאת פ' זכור, צריך להוציא את הספר תורה המדוייקת ומוחזק ביותר בכשרות⁴¹.

כוונה לצאת ולהוציא

לז. הקורא יכוין להוציא את כל השומעים, וגם השומעים יכוונו לצאת⁴².

----- = מקורות וציונים -----

אני מקיים זכור בפה (מגילה י"ח). דרך החיים. חיי אדם כלל קנ"ד. משנ"ב (שם ס"ק י"ד). כפה"ח (שם ס"ק ל"ג). מנהגי חת"ס. לוח גרימ"ט.

³⁷ אורחות חיים. מהרי"ל. לבוש סי' תרפ"ה סעיף ב'. ט"ז שם. משנ"ב (שם ס"ק א')

³⁸ פמ"ג מש"ז (סי' תרפ"ה ס"ק א'). ליקוטי מהרי"ח. משנ"ב (שם ס"ק ב'). באלהו רבה (שם ס"ק י"ד) שצריך טעם למה לא תיקנו למוסף פ' זכור ופ' פרה

³⁹ בס' שערי רחמים שהגרא לא היה אומר יוצר של מוסף. חב"ד. בני ספרד. לוח אר"י.

⁴⁰ מגילה ל. רמב"ם הל' תפילה (פ' י"ג הל' ק'). אבודרהם סדר ד' פרשיות. טוש"ע סימן תרפ"ה סעיף ב'. לבוש שם. משנ"ב (שם ס"ק ו - ח)

⁴¹ לקט יושר. שערי אפרים שער ז' הל' פ"ה

זכר סגול - צירי

לח. יש דיעות אם הקריאה הנכונה לקרות "זכר עמלק", הינו בצירי תחת הז', או בסגול, לכן מהנכון שהקורא יקרא שניהם⁴³.

מסורת אבות

לט. לכתחילה ראוי לשמוע פרשת זכור מבעל קורא שמבטא את הקריאה בנוסח מסורת אבותיו⁴⁴.

אבל גם אם שמע במבטא אחר, יוצא ידי חובתו⁴⁵.

השמיט כמה מילים

מ. לכתחילה ישמע כל מילה מפרשת זכור, אבל אם לא שמע כמה תיבות, כל ששמע עיקר הענין, יצא⁴⁶.

הבנת המילות

מא. ראוי ללמוד פירוש המילות בפרשת זכור⁴⁷, אע"פ שאינו מעכב⁴⁸.

----- מקורות וציטוטים -----

⁴² חכמת שלמה סי' תרפ"ה, כיון דקיי"ל מצוות צריכות כוונה בשל תורה, ה"נ בפרשת זכור. דרך החיים. חיי אדם (כלל קנ"ד). משנ"ב (סי' תרפ"ה ס"ק י"ד).
במנהגי חת"ס (פ"ט ס"ק ד'), שקודם ברכת התורה בפ' זכור, אמר שיכין כל אחד לצאת בברכתו זו.

אין חיוב לכיין לצאת ידי חובת ברכות העולה לתורה, סי' ארחות רבינו (ח"ג ל"ב) מהסטייפלר, שמעולם לא שמענו להחמיר ולהכריז שיש לצאת י"ח הברכות, ואין מקפידין על שיטת הט"ז (סוס"ק ב') שאין יוצאין ידי חובת הקריאה בלא שמיעת הברכה כדין. בתשו' שבט הלוי (ח"י סי' ק"ז) שאין הברכות צריכות כוונה מיוחדת של זכירה. בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' פ"ז) שנכון וטוב לכיין.

⁴³ מעשה רב ס"ק קל"ד. קצות השולחן (פ"ד סי' כ"ב). משנ"ב (סי' תרפ"ה ס"ק י"ח).
הוספות שו"ע הגרש"ז מנהגי פורים, בפ' זכור להקדים זכר בצירי ואח"כ זכר בסגול, ובקריאת פורים (ובשלח) להקדים זכר בסגול, ואח"כ בצירי. ובק' מבית לוי קו' ט"ו.

⁴⁴ מקראי קודש פורים (סי' ז'). תשו' אג"מ (או"ח ח"ג סי' ה'). תשובות והנהגות (ח"א סי' קנ"ד).

⁴⁵ תשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ה') הרי בדין חליצה שהאשה צריכה לומר "לא אבה וכו'" לא מצינו שצריך ללמדה לקרא בכל ההברות. ואם יש קהל גדול שקורין אותן האותיות והתיבות שבלשה"ק בהברה קבועה, נחשב זה ג"כ לה"ק אף שהוא שינוי מהברה שהן דיברו ושניתנה התורה עיי"ש. הליכות שלמה פי"ח.

⁴⁶ הליכות שלמה פי"ח

⁴⁷ כגון, ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים (דברים כה יח) לפרש"י ולא ירא א' מדובר על עמלק. ובמכילתא (בשלח) שקאי על ישראל (קידושין ל"ג תוס' ואימא. אור החיים). ובשם הגריש"א (אשרי האישי פ' מ"א) מועדים וזמנים (ח"ב סי' קס"ח) שראוי לדעת פירוש המילות.

קריאה במנחה

מב. אם לא קראו פ' זכור, יש הסוברים שניתן לקרותו בשבת במנחה⁴⁹
ויש שכתבו שאין להשלים קריאתו במנחה⁵⁰.

קריאה ביחידי

מג. מי שאינו יכול להגיע לבית הכנסת לשמוע קריאת הפרשה, כגון חולה, יקרא את הפרשה (דברים, כי תצא) בתוך חומש מודפס⁵¹.

----- = מקורות וציונים -----

⁴⁸ הליכות שלמה פ' י"ח סעיף ב'.

⁴⁹ משמעות פשוט דברי השערי אפרים, משנ"ב (סי' תרפ"ה ב'). זכור לאברהם (ח"א אות ס'). בתש"ו שבט הלוי (ח"ד סי' ע"א), שלציבור קבוע יש להניח לשמוע במנחה בלי ברכה, אבל ליחידים, אין לקרוא במנחה, ויצאו י"ח בקריאה של פורים.

⁵⁰ בתש"ו יוסף אומץ (סי' כ"ז) שניתן להשלים רק עד זמן מנחה. קנין תורה (ח"ז סי' ג'). שהרמב"ם (פ' י"ג הל' כ"ב) כתב שיש להוציא ס"ת אחר.

⁵¹ בדרכי משה (סימן תרפ"ה ס"ק א) כתב בשם מהרי"ש שיאמרו בניגון ובטעמים מתוך הספר. משנ"ב (שם ס"ק י"ז י"ח). כפה"ח ס"ק ל"ה; אם אין להם ס"ת יקראו אותם בחומש של דפוס.

כתב השל"ה (ריש מס' מגילה) שפרשת זכור מצוה מן התורה על כל יחיד ויחיד, ואינה חובת ציבור בלבד, לכן כל יחיד גם אם אין לו ס"ת מחוייב לקרוא בפרשה מתוך החומש (תשו' בנין שלמה סי' נ"ד)

פרשת זכור לנשים

נשים בשמיעת פרשת זכור

- מד. דעת ס' מנחת חינוך ועוד פוסקים, שנשים חייבות בשמיעת פרשת זכור⁵².
ודעת ס' החינוך ועוד פוסקים, שנשים אינן חייבות⁵³.
ולכן, אם באפשרותה, תשתדל להגיע לבית הכנסת לשמוע. ואם לאו, אינה חייבת⁵⁴.

קריאה לנשים

- מה. יש מקומות שקוראים במיוחד עבור נשים, בזמן שיכולות לבוא לביהכ"נ,
אבל לא כדאי לחדש מנהג כזה במקום חדש⁵⁵.
וכתב בעל שבט הלוי, שאין להוציא ס"ת לקרוא עבור נשים, גם כשיש מנין אנשים,
ובדאי שאין לקרוא בלי מנין⁵⁶.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁵² מנחת חינוך (מצוה תר"ג) דמלחמת מצוה יוצאת גם כלה מחופתה (סוטה מ"ד): נחל אשכול (סי' י' הערה א'). בנין ציון (ח"ב סימן ח'), בשם רבו רבי נתן אדלר, שלא נחשב למצות עשה שהזמן גרמא, שאין קפידא מעיקר הדין באיזה זמן לקרות הפרשה. תשו' מנחת אלעזר (ח"ב סי' א'). דרכי חיים ושלוש (אות תתל"ה). תשו' מהר"ל דיסקין מדברי סופרים לכו"ע חייבות.

⁵³ ספר החינוך מצוה תר"ג מצוה בזכרים דוקא כי להם לעשות מלחמה. אבני נזר (סי' תק"ט), דהוי מ"ע שהז"ג דלהמית עמלק אינו דוחה שבת. תורת חסד סי' ל"ז, במדינת פולין לא נהגו הנשים לילך לביהכ"נ לשמוע קריאת פ' זכור וכו'. ערוגת הבושם (סי' ר"ה). התעוררות תשובה (ח"א סי' ה'). תשו' דברי חיים (ח"ב סי' י"ד). כפה"ח (תרפ"ה אות כ"ט), לשמוע זכור פטורות, לזכור מעשה עמלק חייבות. הנהגות חזו"א (עמוד קי"ד), אין הנשים צריכות לשמוע פרשת זכור. מבית לוי.

⁵⁴ ויכולה לקרוא לעצמה מתוך חומש, תשו' והנהגות (ח"ב סי' שד"מ)

⁵⁵ תשו' מנחת יצחק (ח"ט סי' ס"ח). קנין תורה (ח"ז סי' נ"ג).

⁵⁶ מבית לוי פרק מ"ב י"א

פרק ד תענית אסתר

תענית אסתר

מז. ביום י"ג באדר הוא תענית אסתר.⁵⁷

חומר הצום

מז. נהגו כל ישראל להתענות ביום זה.⁵⁸

כמה טעמים לצום

מח. כמה טעמים נאמרו לתענית אסתר:

- א. אולי יבואו לחטא ע"י אכילה ושת"י לכן הקדים ד' תענית שהוא סגולה להינצל מהחטא ומהמקטרגים. וע"י הסליחות ותחנונים מעוררים זכות מרדכי ואסתר.⁵⁹
- ב. מי שאירע לו נס וביחוד נס הצלת נפשות חייב לקבל על עצמו להתענות בכל שנה ביום זה שנעשה בו הנס, ולומר תחנונים וליתן הודאה להשי"ת. (יסוד ושורש העבודה).

שם תענית אסתר

מט. התענית נקרא "תענית אסתר" כדי לזכור שהשי"ת רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ד' בכל לבבו, כמו שעשה בימים ההם.⁶⁰

צום אסתר

נ. אבל הצום שאמרה אסתר למרדכי (אסתר ד') וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום, היה ב"ד, ט"ו, ט"ז ניסן.⁶¹

----- = מקורות וציונים -----

⁵⁷ רבינו תם כתב אסמכתא לתענית זו מגמ' מגילה ב. י"ג זמן קהילה לכל היא, שהכל מתאספין לתענית אסתר וכו' לומר סליחות ותחנונים לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכין רחמים, וכן מצינו במשה רבינו שעשה תענית כשנלחם בעמלק וכו'. וכ"ה בשאלתות פ' ויקהל. אור זרוע. וכן פירש הטור בס"י תרפ"ו.

⁵⁸ רמב"ם הל' תעניות פ"ה הל' ה'. טוש"ע סי' תרפ"ו. לבוש שם סעיף ב: ומפני שאנו מקיימים ימי הפורים לזכר אותו הנס ג"כ צריכין אנו לעשות כמותם בענין התענית והסליחות והתחנונים, כי אם את הטוב נקבל והרע לא נקבל בתמיה וכו'

⁵⁹ קב הישר, הטעם שגילה המגיד לרב בית יוסף

⁶⁰ טור סי' תרפ"ו. בית יוסף שם. לבוש. משנ"ב (תרפ"ו ס"ק ב')

⁶¹ מגילה ט"ו. טוש"ע סי' תרפ"ו

חלשים

נא. בתענית זו, אפשר להקל לעת הצורך, כגון למעוברות או מניקות, אפילו אינן מצמערות הרבה.⁶²
וכן מי שחולה או חלש קצת, גם חולה שאין בו סכנה,⁶³ אבל אנשים בריאים לא יפרשו עצמם מהציבור.⁶⁴

תענית יצטער בפורים

נב. יש שכתב להקל למי שחלש מאוד ועל ידי התענית יצטער בפורים.⁶⁵

חתן

נג. חתן בימי חופתו, י"א שאינו מתענה בתענית אסתר.⁶⁶
ויש שכתבו שחתן מתענה גם בתענית אסתר נדחה.⁶⁷

רחיצה

נד. תענית אסתר מותר ברחיצה.⁶⁸ ומותר להסתפר.⁶⁹

נישואין

נה. מותר לערוך נישואין בליל תענית אסתר.⁷⁰

----- מקורות וציונים ----- =

⁶² רמ"א סי' תרפ"ו (סעיף ב') ישועות יעקב (ס"ק ב'). משנ"ב (שם ס"ק ד'). תשו' מהרש"ם (ח"ח סי' צ"ה). ערוה"ש (סי' תרפ"ו ד'). הגרשז"א. דברי יציב (או"ח סי' רצ"א)

⁶³ רמ"א שם. שעה"צ (סי' תרצ"ב ס"ק כ"ט)

⁶⁴ רמ"א סי' תרפ"ו סעיף ב'

⁶⁵ ס' דעת תורה סעיף ב' הביא מתשו' בשמים ראש סי' רל"ט. הגריש"א

⁶⁶ שע"ת מברכי יוסף (תרפ"ו ס"ק ו'). קיצושו"ע (קמ"א ס"ק ב'). יחווה דעת: חתן אינו מתענה.

⁶⁷ מבית לוי מהגר"ש ואזנר. כפה"ח (ס"ק י') מביא דיעות לחיוב ולפטור ומסיק, הלכה רופפת בדרך הלך אחרי המנהג, ואם אי אפשר, המיקל לא הפסיד.

הגר"מ הלבשרטאם צ"ל היה מורה לחתן להתחיל את היום בתענית, אבל אם יש לו איזה מיחוש או חולשה כל שהוא, מתירים לו לאכול. וראה עוד שעה"צ (סי' תרפ"ו ס"ק ט"י) בצום נדחה לכאורה בודאי יש לסמוך ע"ז להקל.

⁶⁸ בשונה מג' צומות שבעל נפש יחמיר מרחיצה בחמין, ראה משנ"ב (סימן תקנ"ו ס"ק ו') ובשעה"צ (שם ס"ק ח'). ובהליכות שלמה שתענית אסתר, כיון שהוא אינו משום אבילות, אלא זכר לתענית בימי מרדכי ואסתר, מותר להתרחץ.

⁶⁹ לקט יושר (עמ' 157) מהתרומת הדשן. רבבות אפרים (ח"ב סי' קפ"ט אות ג')

⁷⁰ ראה מג"א סימן תרצ"ו (סעיף ח') בענין חופה ביום י"ג. וראה תשו' אבן ישראל (ח"ז סי' כ"ח). ראה ס' אורחות חיים (ס"ק כ"ה) שאינו תענית של צער אלא זכר לתענית אסתר ושד' שומע כל איש כשיתענה וישוב אליו בכל לב.

נגינה

נז. מעיקר הדין נראה, שמותר לשמוע כלי שיר בתענית אסתר כיון שאינו תענית של צער⁷¹.
דעת הגריש"א שרק בליל תענית מותר אבל ביום אסור שמו"מ יום תענית הוא.

תפילת שחרית

נז. בתפילת שחרית אומר הש"ץ ענינו בחזרת הש"ץ (טושו"ע סימן תקס"ו).
ואומרים סליחות (מהרי"ל. ר"י עמדין. לבוש סעיף ב) וקוראים בתורה "ויחל" כמו בכל תענית ציבור⁷².

תפילת מנחה

נח. בתפילת מנחה קוראים ויחל, ומפטירין "דרשו ד' בהמצאו" וכו'. בתפילת העמידה אומרים הקהל ענינו בשומע תפילה ובחזרת הש"ץ, בין גואל לרופא.

נשיאת כפיים

נט. בארץ ישראל הכהנים נושאים כפיהם⁷³.
ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו'⁷⁴.

אבינו מלכנו

ס. בתפילת המנחה אין אומרים "אבינו מלכינו"⁷⁵.

למנצח על אילת

סא. כל מי שצריך רחמים על איזה דבר שהוא צריך להתפלל, יקח פנאי לעצמו ביום התענית אסתר ולומר תחילה מזמור כ"ב בתהילים למנצח על אילת השחר, ודרשו רז"ל דאסתר היתה נקראת אילת השחר,

ואח"כ ישפוך שיחו לפני ד' ולבקש בקשתו ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ויקבל תפלתו ברצון. (קב הישר פ' צ"ו).

----- מקורות וציונים ----- =

⁷¹ ראה כל בו ואורחות חיים בב"י סי' תרפ"ו. הגרמ"ק.

⁷² טושו"ע סי' תקס"ו סעיף א'.

⁷³ שו"ע סי' תקס"ו ח', וברמ"א שם

⁷⁴ משנ"ב שם ס"ק כ"ג

⁷⁵ רוקח. לבוש סי' תרפ"ו ב'.

לימוד שיעור

סב. מהרי"ל לא היה מוגיד ההלכה בתענית אסתר מפני שטרודין בהכנת צרכי פורים (סמך לדבר, אין אסתר מגדת) אם לא כשחל פורים ביום ראשון (מהרי"ל. מג"א סי' תרפ"ו ס"ק ג').

וכל זה מיירי לילך לישיבה, אבל ללימוד הקבוע בבית המדרש אינו בכלל זה, דאין בזה כל כך ביטול צרכי סעודה (אליהו רבה. משנ"ב ס"ק ג').

פרק ה' מחצית השקל

מטבע מחצית השקל מוזמן המקדש

בשלושה חצאי שקלים (מטבע ישראלי) יוצאים ידי חובה.
הרוצים לתת כשווי מחצית השקל שהיה במקדש, דהיינו משקל 9.6 גרם כסף צרוף - טהור.
לפי ערך שווי הכסף בשוק הבינלאומי, נכון ליום י' אדר שני תשפ"ב, הערך הוא :

26.00 ₪ (בסביבות)

סג. נוהגים לתת לפני פורים, מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו בני ישראל נותנים בזמן בית המקדש (מרדכי ריש מגילה ס' תשע"ז). תשב"ץ קטן ס' קע"ב - קע"ג: ומה שנותנים ג' מחצאות בפורים זהו רמז לשקל דכתיב בפי' תשא ג' מחצית השקל וכו'. רמ"א ס' תרצ"ד ס"א, ופמ"ג (א"א ס"ק ב).

זכר למחצית

סד. לא יאמר שנותן מחצית השקל אלא שנותן "זכר למחצית השקל" (אל יתנו לשם כפרה, אלא נדבה, רמ"א מביא חידושי אגודה. בתשו' הגאונים ס' מ', שלא יכריזו לקראם "שקלים" ויאסרו בהנאה.
ובתשו' דברי יוסף ס' נ"ב אם יקראם מחצית השקל, כמעט יצטרכו גנייה. יאמרו "זכר למחצית" (נפש חיה). אבל בתשו' זכר שמחה כתב, שאין חשש בקריאת שם מחצית, שכ"א יודע שאינו לכופר).

כסף חולין

סה. את הכסף יש לתת מכסף חולין ולא מכסף מעשר. ואם בא להוסיף, יוסיף מכסף מעשר (מג"א ס' תרצ"ד מהשל"ה. הוספה ממועשר מתשו' מהרי"ל ס' נ"ו. משנ"ב שם ס"ק ג').

מה נותנים למחצית השקל

סו. הרמ"א (סימן תרצ"ד) כותב שיהיה המטבע מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן.

סז. יתן שלש מטבעות של חצי, מכיוון ששלש פעמים כתוב תרומה בפרשת כי תשא (מרדכי, מביאו רמ"א סי' תרצ"ד).

סח. י"א שנותנים מחצית השקל לצדקה, מלבד ג' מחצית אלו ואין נוהגין כן (רמ"א שם. בביאור הלכה שם ד"ה ויש ליתן, כתב: אם עזרו השי"ת ויש בכוחו לתת חצי ר"כ אחד זכר למחצית השקל מלבד הג' חצאין אשרי וטוב לו. נראה, שהי"א שמביא הרמ"א הינו מהרי"ל שכתב (במנהגים הל' פורים אות ד'): נותנין מחצית השקל ומעות פורים. ובהמשך כתב: והנותן שקלו צריך ג"כ ליתן מעות פורים שהם ג' מחציות המדינה. וראיתי שם שבעלי כיסים ויש מן הבינונים נתנו מחצית השקל וכו').

סט. כתב הכף החיים: מי שידו משגת, יש לעשות זכר למחצית השקל בשלמות, דהיינו שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית ויש בו כסף מזוקק שיעור מחצית השקל או יותר וכמ"ש הרמב"ם (פ"א מהל' שקלים) בעניין שקלים הנוהגין בזמן הבית, ושיעורו ג' דראהם כסף כמ"ש בשו"ע (יו"ד סי' ש"ה) בעניין פדיון בכור יעו"ש. ואם לא נמצא כזה במקומו, אז יתן מטבע שיוכל לקנות בו מחצית השקל, דהיינו ג' דראהם כסף. ואם אין ידו משגת לזה, אז יתן מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מקום כפי יכולתו יהיה מה שיהיה, כיון שאינו אלא לזכר בעלמא (כף החיים סי' תרצ"ד ס"ק כ').

איזה סוג מטבע נותנים

ע. מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מדינה ובאותו זמן (מנהגי מהרא"ק. מהרי"ל. רמ"א תרצ"ד א). בארץ ישראל, מטבע של חצי שקל.

מטבע מכסף

עא. כתבו אחרונים (חת"ס, יסו"ה, כפה"ח) שראוי להדר שהמטבע יהא של כסף. לכן נוהגין הרבה, שקונין ג' מטבעות כסף (חצאי דולרים שהונפקו עד שנת 1964 ועד בכלל המכילים 90% כסף ורק כ-10% נחושת) מיד גבאי צדקה, במחיר מטבע שנותנים לצדקה. והיות ומטבע חצי דולר מעלתו שהוא מכסף, אבל אינו מטבע הקבוע באותו מקום, לכן עדיף להוסיף נתינת מטבע של חצי שקל (ישראל).

עב. אם אין מטבע ששמו מחצית, יתן עבור שנים או יקדיש העודף לצדקה (מהר"ש, דעת תורה סי' תרצ"ד. ימי הפורים פרק ד' הערה ג').

כמה מטבעות נותנים למחצית השקל

עג. מעיקר הדין אפשר לתת **מטבע אחת** ששמו חצי הנהוג באותו מקום. (מעשה רב להגר"א אות רל"ג, כיון שבגמרא מגילה כ"ט: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, ואין צורך בזכר לתרומת אדנים ובדק הבית). והמנהג, לתת **שלוש מחציות**. משום שבפרשת כי תשא כתוב שלש פעמים תרומה (דרכי משה סי' תרצ"ד א'. ע"י ביאור הגר"א שם. חיי אדם כלל קנ"ה ס"ק ד'. ביאור הלכה שם).

ויש אומרים (מהרי"ל, מובא לעיל) שנותנים **מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו**, ואין נוהגין כן. (כ"ה בדרכי משה סי' תרצ"ד סעיף א'. ובביאור הלכה שם כתב שמי שעוורו הקב"ה שיכול לתת כהנ"ל, אשרי וטוב לו).

ולמעשה, אפשר לתת **3 מחציות שקלים חדשים** (ישראלי) ויניחם ישירות בקופה, או יכול לתת את שלושת המחציות בקנין תמורת 3 מטבעות של חצי דולר מיד גבאי הצדקה (בכדי להרוויח מעלת "מטבע מכסף"). או, אפשר לתת **חצי שקל אחד**, תמורת ה-3 חצאי דולר מיד גבאי צדקה (כדעת הגר"א). ואם ידו משגת, יכול לתת גם שווי של מחצית השקל שהיה בזמן המקדש, (עיי' במהרי"ל (הובא לעיל) והרמ"א בדעת הי"א (סי' תרצ"ד סעיף א'). ובבה"ל שם. ובכפה"ח שם אות כ'. וכמובא לעיל מהחת"ס).

עד. כשביקרתי אצל הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, (אדר תשע"ו) בין הדברים, הראיתי לו מכתב מהחפץ חיים בענין נתינת סכום מחצית השקל בשווי הסכום שניתן בזמן המקדש. ולאחר מו"מ בענין, שאלתי: האם אכן יש לתת סכום כזה למחצית השקל. ואמר לי "מהאט זיך ניט אזוי גאפיהרט" - "לא נהגו כך".

עה. מתי נותנים מחצית השקל {ביום התענית לפני מנחה.

בס' מהרי"ל כתב: במנחה כשהולכים לבית הכנסת נותנין מחצית השקל ומעות פורים. דרכי משה (סימן תרצ"ד) הביאו וכתב, "וכן המנהג". וכ"כ הרמ"א שם סעיף א': ויש לתנו בליל פורים קודם שמתפללין מנחה, וכן נוהגין בכל מדינות אלו (וכ"ה בלבוש שם סעיף א'. פמ"ג א"א שם. וכ"ה בחיי אדם כלל קנ"ה סעיף ד'. משנ"ב סימן תרצ"ד ס"ק ד'. יסוד ושורש העבודה).

המנהג ביום התענית קודם מנחה לתת כל יחיד מחצית השקל ליד הגבאי, והיינו כדי שיהא צדקה עם התענית לכפר. ומשמע דאפי"א אם התענית דחוי, כגון שחל פורים **במוצ"ש** ומתענין יום ה', ג"כ יש לתת ביום התענית קודם מנחה כדי **לצרפו לתענית ולכפר**. (כף החיים שם ס"ק כ"ה מביא מסידור הרש"ש).

ב. אחרי מנחה

לוח הגרימ"ט: אחר מנחה נותן כל אחד ג' מטבעות. מנהגי חתם סופר פ"ט: **בליל פורים** קודם קריאת המגילה. **בירושלים**: יש שנותנים **בליל ט"ו אדר** (הליכות שלמה פי"ח אות ט').

ג. בפורים שחרית.

(מג"א סימן תרצ"ד ס"ק ב': ובמדינתנו נותנין בשחרית קודם קריאת המגילה. בפמ"ג א"א שם: ונוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה, ובשחרית מעות מגילה. משנ"ב ס"ק ד'. ובס' דרכי חיים ושלום ותשו' דברי יציב (או"ח ח"ב סי' רצ"ג).

עו. מי נותן מחצית השקל

החייב ליתנו הוא מבן עשרים. לדעת הברטנורא (שקלים פ"א משנה ג'. וכ"כ החינוך מצוה ק"ה. המהרי"ל, ובדרכי משה, לבוש. חוקוני. רבינו בחיי ריש כי תשא. זו"ח פ' תשא). ולדעת התוספות יום טוב, מבן י"ג (רמב"ם פיה"מ פ"א משנה ג'; אין ממשכנין אותו אלא מניחין אותו ואם נתן נתן. מג"א סי' תרפ"ד ס"ק ג' (מחצה"ש שם). ובחיי אדם כלל קנ"ה מביאו. משנ"ב שם אות ה').

וכל זה רק מדינא, אבל המנהג הוא ליתן אפילו בעד בניו הקטנים (דרכי משה שם. א"ר סידור יעב"ץ. משנ"ב תרצ"ד ה'. ובהוספות לשו"ע הגרש"ז).

גם מעוברות נותנים ג' מחציות וסימניך, 'זה יתנו כל העובר' (דרכי משה סי' תרצ"ד ממהר"י ברין. א"ר סי' תרפ"ו אות ד' מהגמ"ג. משנ"ב תרצ"ד אות ה').

נשים

עז. כתב המג"א (תרצ"ד אות ג') משם התויו"ט שנשים פטורות, ומביא הגמ"ג שנשים חייבות ולא ידעתי מנ"ל האי. ראייתו מירושלמי (שקלים ד). אין ממשכנין, אבל לכתחילה היו טובעים אותם. האלשיך הק' (כי תשא) כתב שמחצה"ש הרי בא לכפר על חטא העגל, ונשים שלא חטאו בעגל, לא נתחייבו ליתנו.

עח. המנהג, נראה שנותנים מחצה"ש גם עבור נשים וכנות

(בדעת תורה למהרש"ם, דבירושלמי פ"א שקלים מוכח שחייבות. ובלקט יושר. דרחו"ש. תשו' שבט הלוי ח"ז סי' קפ"ג. הוספות לשו"ע הגרש"ז). ונראה משום דכתיב בשקלים לכפר על נפשותיכם ועל כן נותנים גם בעד הנשים וילדים כדי לכפר על הנפש (כפה"ח תרצ"ד אות כ"ז).

עט. עני המתפרנס מצדקה, צ"ע אם מחוייב לתת מחצית השקל (פמ"ג סי' תרצ"ד, מביאו בה"ל שם).

פ. למי נותנים דמי המחצית השקל

א. מחצית השקל החזיקו לסייע בו אל העולים לארץ הצבי לשם שמים ומעות פורים היו חולקים מיד באותו פורים לעניים כשאר צדקה (מהריל הל' פורים אות ד').

ב. יש מקומות שואספים כספי המחצית השקל ושולחים אותם לחכמי ארץ ישראל והוא זכר למחצה"ש בזמן הבית שהיו גובין אותן מחו"ל ושולחין לירושת"ו לעבודת ביהמ"ק (ראה יוסף אומין ס"ק תרפ"ט. כפה"ח סי' תרצ"ד אות כ"ב).

ג. מחלקים אותם לעניים להוצאות שמחת פורים
(לבוש סי' תרפ"ו סעיף ב').

ד. מנהג איזמיר, מביאים כל מה שגבו הגבאים מחצה"ש ליד הרב הכולל
שבעיר ועושין פדיון מאותן מעות נדבה בעד ובשם כל יחידי העיר ואח"כ
מחלק על ידו לכל התלמידי חכמים הנצרכים שבעיר וקצת לעניים צנועים
בעלי כבוד יר"ש
(רוח חיים אות ב'. מובא בכפה"ח סי' תרצ"ד ס"ק כ"ב).

ה. ביותר ראוי ליתנו לעניים וכן יכול ליתנו עבור ישיבות
(בסי' יחזה דעת ח"א סי' פ"ו).

ו. למסור הכסף לש"ץ או לבעל קורא, כתב הבאר היטב
(סי' תרצ"ד אות ב' בשם המושאת בנימין סי' נ"ד) שאין איסור במקומות שנהגו כך, וכ"כ עוד
פוסקים (ראה מנחת אלעזר ח"א סי' ל"ג) אבל בשערי תשובה (שם אות ב' ב) חולק על זה
וכתב שהוא מנהג בטעות וצריך לבטלו.

ז. ובארץ ישראל עצמה יש נוהגין לתת אותם לגבאי להוצאות בית הכנסת זכר
למקדש, ויש נותנין אותם לת"ח הנצרכים בצנעה
(כף החיים סי' תרצ"ד אות כב).

פרק ו' ליל פורים

בגדי שבת

פא. יש ללבוש בגדי שבת בפורים, (רמ"א סי' תרצ"ה ב) ונכון ללבושם לפני תפילת ערבית⁷⁶.

אכילה לפני קריאת מגילה

פב. יש להיזהר לא לאכול לפני תפילת ערבית וקריאת המגילה⁷⁷.
וכן הדין בקריאה של יום אפילו אם כבר התפלל⁷⁸.

טעימה

פג. טעימה, בעלמא מותרת לצורך גדול, כגון חולה קצת או מי שהתענית קשה לו⁷⁹.
כתב הא"ר (תרצ"ב ס"ק י"א) כיון ששרוי בתענית, אם נתיר לו טעימה ודאי ימשך לאכול.

שיעור טעימה

פד. שיעור טעימה הינו כביצה פת⁸⁰, או עוגה⁸¹, אבל פירות מותר אפילו הרבה⁸².
וכן משקה שאינו משכר. וכן תבשיל מה' מיני דגן⁸³.

חלש

פה. אדם חלש שהשהיה יזיק לבריאותו, הותר לאכול אם יבקש מאחד שיזכירנו לקרדה"ג⁸⁴.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁷⁶ מל"ח (סי' ל"א אות ח"י) מהרח"ו היה רגיל לטבול בערב פורים כמו ערב הרגל וילבש בגדי יו"ט מבערב וכו'. יסוד ושורש העבודה כוונת תענית אסתר. משנ"ב (תרצ"ה ס"ק ג).

⁷⁷ רמ"א (סי' תרצ"ב סעיף ד). ובמשנ"ב (ס"ק ט"ו) משווה לקר"ש דערבית. ומביא מהתורות הדשן (סי' ק"ט), שקריאת המגילה הוא **חוב גדול** שכל המצות נדחים מפניה. כתב הרוקח (סי' שכ"ג) חסידים הראשונים נהגו לא לטעום לפני קיום מצוה חביבה הבאה מזמן לזמן.

⁷⁸ משנ"ב שם ס"ק ט"ו.

⁷⁹ מג"א סי' תרצ"ב, משנ"ב ס"ק י"ד.

⁸⁰ משנ"ב סי' תרצ"ב ס"ק י"ד.

⁸¹ פמ"ג סי' תל"א (א"א ס"ק ד'), משנ"ב סי' תרל"ט (ס"ק טו טז).

⁸² שו"ע סי' רל"ב סעיף ג'.

⁸³ משנ"ב שם ס"ק ל"ד.

⁸⁴ משנ"ב שם ס"ק ט"ז ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק כ"ט). ובלבוש שם, שאין היתר לכל אדם אפילו אם מזכירים לו, שכן תקנו לקרות המגילה קודם האכילה שלא יבא לבטלה

תפילת ערבית

פז. בבית הכנסת, מתפללין ערבית, ובתפילת העמידה מזכירים על הניסים
בברכת ההודאה (טושו"ע סי' תרצ"ג ב).

קדיש תתקבל

פז. לאחר תפילת העמידה אומר הש"ץ קדיש תתקבל וקוראים את המגילה⁸⁵.

ואתה קדוש

פח. לאחר קריאת המגילה אומרים "ואתה קדוש"⁸⁶. וקדיש (בלא תתקבל).

ויש נוהגין לומר קדיש עם תתקבל לאחר סיום ואתה קדוש⁸⁷.

הכרזת על הניסים

פט. מותר להכריז על הניסים בתפילת ערבית בין קדיש לתפילה⁸⁸.
יש שנהגו לא להכריז⁸⁹. ויש מקומות שהגבאי רק טופח על הבימה לפני תחילת
תפילת שמו"ע⁹⁰.

שכח להזכיר על הניסים

צ. אם שכח להזכיר על הניסים בתפילה, אין מחזירים אותו⁹¹,
ואם נזכר באותו ברכה, כל זמן שלא הזכיר את השם (מברכת הטוב שמך), חוזר ואומר
על הניסים⁹² ואח"כ יאמר ועל כולם וכו'.

----- מקורות וציונים ----- =

⁸⁵ מג"א סי' תרצ"ג. משנ"ב שם ס"ק א'.

⁸⁶ מהרי"ל. שו"ע סי' תרצ"ג סעיף א'. ובהג"מ אומרים ואתה קדוש לפי שאסתר אמרה
ואתה קדוש סמוך לפסוק אלוכי אקרא יומם דמיני' דרשינן מקרא מגילה.

⁸⁷ אליהו רבה אות ה', ויחזור תתקבל על תפלה שבסדר הקדושה, מביאו משנ"ב שם
ס"ק א'. מבית לוי

⁸⁸ אבודרהם. מג"א סימן רל"ו ס"ק א'. משנ"ב שם ס"ק ז'.

⁸⁹ מאמר מרדכי שם ס"ק ב'. מהרש"ל בהג'. מטה משה (סי' תקי"ט). כפה"ח שם (ס"ק
טו"ב) מנהג ירושלים שאין להכריז וכו' בהגיע ש"ץ לעל הניסים יש להגיבה קולו כדי
להזכיר לציבור

⁹⁰ מנהגי חב"ד, ובכמה קהילות נוהגים כך

⁹¹ שבת כ"ד. רמ"א סי' תרצ"ג סעיף ב'. טור שו"ע סי' תרפ"ב סעיף א'. פמ"ג מש"ז שם
מפני שעל עיקרו דרבנן לכן אין מחזירין אותו. ואם רוצה לחזור ולהתפלל כדי להזכיר אין
לו רשות. כנה"ג הגה"ט סי' תרפ"ב. כפה"ח ס"ק ה'

⁹² טושו"ע סי' תרפ"ב סעיף א'. לבוש. חיי אדם (כלל כ"ד סעיף כ"ד).

הזכרה לפני יהיו לרצון

צא. אם שכח להזכיר על הניסים בברכת הודאה, אז אחרי התפילה יאמר דרך בקשה קודם יהיו לרצון⁹³, הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מרדכי ואסתר וכו'.

סעודה בליל פורים

צב. אע"פ שלא יצא י"ח בסעודת פורים שעשאה בלילה⁹⁴, מכל מקום גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה לשם פורים⁹⁵.

אכילת זרעונים

צג. י"א שיש לאכול זרעונים בליל פורים

(כל בו ס"י מ"ה), המנהג לאכול זרעונים באותה לילה זכר לזרעונים שהיו אוכלין בבית המלך דניאל וחביריו, אורחות חיים (ס"ק ל"ה). בית יוסף (סי' תרצ"ה). וכ"ה במג"א (שם ס"ק ו') משנ"ב (ס"ק י"ב). בלבושי שרד (ס"ק ד'), גם אסתר בעצמה אכלה זרעונים, כדאי (מגילה י"ד). וישנה לטוב (אסתר ב' ט') שהאכילה זרעונים. הרמ"א כתב לאכול זרעונים בפורים (לא כתב בלילה). ובערוך השולחן (תרצ"ה סעיף ט') כתב, לא ידעתי למה בלילה וגם המנהג לאכול אותם ביום. ובס' ליקוטי מהרי"ח.

----- מקורות וציונים ----- =

⁹³ אליה רבה סי' תרפ"ב (ס"ק ב') כתב על דברי הרמ"א שם סעיף א' שכששכח על הניסים בברכת המזון, כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות וכו'. וכתב הא"ר כ"ש בתפילה אם שכח מלומר צ"ל קודם יהיו לרצון, וכ"מ בט"ז. וכן הוא במשנ"ב שם ס"ק ד'.

⁹⁴ מגילה ז': טושו"ע תרצ"ה א'. ובלבוש, שהרי ימי משתה ושמחה כתיב.

⁹⁵ רמ"א סי' תרצ"ה א'. משנ"ב (שם ס"ק ג')

פרק ז' שחרית בפורים

השכמה

צד. שחרית משכימין לבית הכנסת⁹⁶.

כמה טעמים נכתבו בענין השכמה לבית הכנסת בפורים, א. כיון שמוטל על כ"א מצוות רבות משלוח מנות, מתנות לאבינונים, סעודת פורים ומאחרים בקריאת מגילה⁹⁷.
ב. הואיל והדר קבלוהו בימי אחשורוש ברצון⁹⁸
ג. כדי להספיק לומר תהלים של אותו יום עם הגן החמה⁹⁹

על הניסים בשחרית

צה. מתפללין שחרית הרגיל של חול¹⁰⁰ ואומר על הניסים בשמונה עשרה בהודאה¹⁰¹.

קרוב"ץ

צו. יש נוהגין לומר קרוב"ץ¹⁰² בחזרת הש"ץ¹⁰³, ויש שלא נהגו לאומר¹⁰⁴.

----- = ----- מקורות וציטוטים -----

⁹⁶ מג"א ס"י תרצ"ג ב'. משנ"ב (ס"י תרצ"ג ס"ק ו').

ובא"ר (ס"י תרס"ד ג') שהוא מה' השכמות, במטה משה (ס"ק תתקנ"ח) שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ וזהו המן. וסימן לדבר וישכם אברהם בבוקר, אי' בר'ה'ס', ס"ת הושענא רב'א, ט' בא'ב, יום כפ"ר, ראש השנה, פורים.

⁹⁷ מחצית השקל (ס"י תרצ"ג).

⁹⁸ חמדת אריה הל' מגילה (פ' י"ז) דהדר קבלוהו בימי אחשורוש ברצון דלא כמתחילה דטענו שהיה באונס וכתוב ויצא משה, ודרשו שהוציאם בע"כ לא כן בפורים שהי' הכל ברצון ולכן משכימים.

⁹⁹ נוהג כצאן יוסף.

¹⁰⁰ בדרכי משה (ס"י תרצ"ג א'), הביא מכלבו (ס"י מ"ה) שאומרים מזמור אלי אלי (תהלים כ"ב) ואין נוהגין כן במדינות אלו אלא אומרים מזמור לתודה כרגיל.

¹⁰¹ רמ"א ס"י תרצ"ג ב', ואם לא אמרו אין מחזירין אותו.

¹⁰² קרוב"ץ הוא ר"ת קול רנה וישועה באהלי צדיקים (בי"י ס"י ס"ח). כתב א"ר (ס"י נ"ג ס"ק כג). מר' דוד אבודרהם (דף מ"ז) דע כי שליח ציבור הוא במקום כהן המקריב ולכן נקרא גם שליח ציבור, קרוב, כדאיתא במדרש שיר השירים כד דמך ר' אלעזר ב"ר שמעון היה דורו קורא עליו מקוטרות מור ולבונה מכל אבקת רוכל דהוי ר' אלעזר קרוי ותנוי וקרוב ופיטין. ומזה הטעם נקראו הפיוטים שאומר השליח ציבור באמצע התפילות קרובות ואפשר שנקראו כן מפני שאומרים אותן בקרב התפילות ובאמצעם, עד כאן, ומזה נכון שנשתבש הלשון שקורין לפעמים קרוב"ץ, ופירש הבית יוסף בסימן ס"ח שהוא ראשי

נפ"א

צא. אין נופלים על פניהם בפורים¹⁰⁵.

הלל

צח. אין אומרים הלל בפורים, משום שקריאת המגילה זו ההלל¹⁰⁶, ומשום שעדיין עבדי אחשורוש אנן¹⁰⁷.

הלל בלי ברכה

צט. כשאין לו מגילה כשירה, יכול לומר הלל בלי ברכה¹⁰⁸.

----- = מקורות וציונים -----

תיבות קול רינה וישועה באהלי צדיקים, והוא טעות אלא צריך להיות קרובות בתי"ו וכן קרי להו באבודרהם (דף כ"א)

¹⁰³ מהרי"ל (ה' פורים). לבוש (סי' תרצ"ג ב'). ראה סידור הגר"י עמדין. תשו' חת"ס (או"ח סי' קצ"א).

ומיוסד על פסוק (מגילה ב' ז') ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפני מכל הבתולות וגו', וסופי חרוזות מיוסדים על אדני הפסוק (ח' טו) ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו'

¹⁰⁴ מעשה רב השלם (סי' רמ"ז), ובהע' שהגר"א הנהיג לא לומר שום קרוב"ץ בתפילה זולת בר"ה ויו"כ.

¹⁰⁵ בשו"ע (סי' תרצ"ג סעיף ג'). אבודרהם. לבוש (שם סעיף ג'), משנ"ב (שם ס"ק ח') אין נופלין וכו' וא"א למנצח וכו' בשני ימי פורים משום דכתיב ב' צרה וצרה בפורים לא מדכרינן. הטור (בסי' תרצ"ג) הביא רב עמרם כתב מנהג שתי ישיבות ליפול על פניהם כיון שהוא יום נס ונגאלו בו צריכין אנו לבקש רחמים שיגאלנו באחרונה כבראשונה, ובתשובה מצא שאין נופלין על פניהם וכן המנהג. ב"י בשם תוס'.

¹⁰⁶ מגילה י"ד. אין קורין הלל, רב נחמן אמר, קרייתא זו הלילא. אבודרהם. ב"י סי' תרצ"ג. הלבוש כתב קריאת המגילה היא כמו שירה ועומדת במקום קריאת ההלל שאינו אלא שיר ושבח על הנס, הכי נמי המגילה אין לך שיר גדול ממנו שמפרסמין הנס לשבח לשם ית' שהצילנו.

המאירי (מגילה יד) דלטעם קריאתה זו הלילא, אם אין לו מגילה, יאמר הלל, ולטעם אכתי עבדי אחשורוש אף שאין לו מגילה לא יאמר הלל וראשון נראה יותר. הברכי יוסף (שם אות ד') כתב שאין בו הלל כלל..

¹⁰⁷ בגמרא שם רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ד' ולא עבדי פרעה אלא הכי הללו עבדי ד' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן. בבית יוסף מבאר דהא לא נגאלו אלא מן המיתה בלבד אבל עדיין נשארו משועבדים לאחשורוש.

¹⁰⁸ המאירי (מגילה יד) כתב שאם אין לו מגילה כשירה יאמר הלל. וכ"ה בתשו' תשובה מאהבה (ח"א סי' מ"ה) מהנודע ביהודה שייאמר הלל בברכה.

קריאת התורה

ק. לאחר חזרת הש"ץ אומר חצי קדיש וקוראים בתורה (בשלה יז ח) פרשת ויבא עמלק¹⁰⁹, שלשה קרואים¹¹⁰.

מגילה עם ס"ת

קא. ואומר הש"ץ חצי קדיש ומגביהין וגוללין הספר תורה וקוראין המגילה¹¹¹. ויש נוהגין שמחזירין הס"ת לארוה"ק ולאחר מכן קוראים המגילה¹¹².

תפילין בקריאת המגילה

קב. אין להוריד את התפילין עד לאחר קריאת המגילה¹¹³, ויש שנוהגים להניח תפילין דר"ת לפני קריאת המגילה¹¹⁴.

----- = מקורות וציטונים -----

הברכי יוסף הביא המאירי וכתב דמשמע מסתימת הפוסקים, שאין בו הלל כלל. ובשע"ת, שמאחר ולא נתקן הלל בפורים משום דקריאתה זו הלילא, ממילא שאין מקום לקרות הלל מה שלא תיקונוהו חז"ל לאומרה היום.

ונראה כשאין לו מגילה לקרות, יש לו לקרות הלל בלא ברכה שלפניו ושלאחריו, כקורא בתהילים. וכ"ה בתשו' שיבת ציון (סי' כ"ב), שוא"ת עדיף ולא יקרא הלל. וכ"ה בתשו' חסד לאברהם (חאו"ח סי' פ"א) תשו' כתב סופר (סי' ק"מ) שיקרא הלל בלא ברכה.

¹⁰⁹ משנה מגילה ל: טור ושוע"ע (סי' תרצ"ג) ובלבוש (שם סעיף ד') מן ויבא עמלק עד סוף הסדרה שהיא מעין המאורע כי המן מזרע עמלק.

¹¹⁰ הר"ן כתב, אע"ג דלית ביה אלא ט' פסוקים, וקיימא לן דאין פוחתין מיי' פסוקים, היכא דמפסק עניינא שאני וכ"ה בתוס' ורא"ש, והב"י כתב דעכשיו נהגו לכפול פסוק אחרון כדי להשלים י' פסוקים, וכ"ה בשוע"ע (שם סעיף ד').

המהר"ל כתב שאין לחוש בגלל תשעה פסוקים, כיון דסליק עניינא, וכ"ה ברמ"א שם. לבוש. משנ"ב (שם סי' י')

¹¹¹ תוס' מגילה (ד. ד"ה פסק) שאין מחזיר הס"ת למקומו אלא יושב ואוחז בידו עד שקרא המגילה. וכ"ה באבודרהם. כל בו (סי' מ"ה). יפה ללב (ח"ב אות ט'): לפי שדרשינן אורה זו תורה לכך צריך לישא עיניו בתיבה לראות בס"ת כשאומר ליהודים היתה אורה, אורחות חיים סי' ק"ל. ס' הליכות חיים שאצל הדברי יציב, לא החזירו הס"ת עד לאחר קריאת מגילה. ס' שער הכולל שכך נהגו אצל הצ"צ מליובאביטש.

¹¹² מהר"ל. רוקח (סי' רכ"ט). לבוש (סי' תרצ"ג סעיף ד'). בית מאיר. בה"ל (שם ד"ה מוציאין).

¹¹³ מטה משה (סי' תתר"ך) ודרשינן ויקר זו תפילין, לכן נ"ל שלא לחלוץ תפילין עד אחר קריאת מגילה. מג"א (סי' תרצ"ג סי' ב')

¹¹⁴ בס' משמרת שלום (סי' נ' סעיף ד'), ביום היו קורין את המגילה בתפילין דרבינו תם. בס' דרכי חיים (סעיף כ') בפורים היה רבינו חולץ תפילין דרש"י קודם קריאת מגילה והי' לובש השני זוגות הקטנים דרש"י ור"ת ובהם קרא מגילה.

בהוס' לשוע"ע הגרש"ז (עמ' תשכ"ח): ביום גם שמיעת וקריאת המגילה בתפילין דרש"י.

ברכות מגילה

קג. יברך שלש ברכות לפני קריאת המגילה¹¹⁵, ולמנהג ספרד אינו מברך שהחיינו שוב ביום¹¹⁶.

כוונה מצוות היום

קד. נכון לכוין בברכת שהחיינו בבוקר, גם על משלוח מנות וסעודת פורים¹¹⁷, ויש מוסיפין מתנות לאביונים¹¹⁸, ויש מקומות שמכריזים כך לציבור¹¹⁹.

הרב את רבנו

קה. לאחר הקריאה, מברכין הרב את רבינו¹²⁰ ואין אומרים פיוט אשר הניא¹²¹.

אשרי ובל"צ

קו. לאחר קריאת המגילה אומרים אשרי ובל"צ¹²².

----- = ----- מקורות וציונים -----

¹¹⁵ שלש ברכות, על מקרא מגילה, שעשה ניסים ושהחיינו. דעת התוס' רא"ש ומרדכי (מגילה ד.) שחוזר ומברך זמן ביום מכיון שעיקר פרסומי ניסא הוי ביממה, ב"ח (סי' תרצ"ב) רמ"א (שם סעיף א') לבוש. חיי אדם (כלל קנ"ה כ"ד). משנ"ב (שם ס"ק ב').

¹¹⁶ הרמב"ם (פ"א מהל' מגילה הל' ג') דביום אינו חוזר ומברך שהחיינו. טוש"ע (סי' תרצ"ב א'). ובס' יוסף אומץ (ס"ק תתצ"י) מנהגם לא לברך שהחיינו ביום. וכן ב"פזנא" אין מברכין זמן ביום.

¹¹⁷ של"ה (מגילה נר מצוה ו') שיכוין בברכת שהחיינו גם על משל"מ וסעודת פורים שהם ג"כ מצוות. מג"א (סי' תרצ"ב א') א"ר. משנ"ב (שם ס"ק א'). לוח גר"מ טיקונינסקי.

¹¹⁸ חיי אדם (כלל קנ"ה כ"ז). פמ"ג (א"א תרצ"ב א'). מנהגי חת"ס. מועד לכל חי (סי' ל"א).

¹¹⁹ פמ"ג (א"א סי' תרצ"ב א'): ויודיע לש"ץ זה דבעי כוונת שומע ומשמיע. משנ"ב (שם ס"ק א')

¹²⁰ מגילה כ"א: טור ושו"ע סי' תרצ"ב. הר"ן (מגילה י"ב. ד"ה ברוך) תמה מדוע ברכה זו פותחת בברוך שהרי היא סמוכה לברכה שלפניה. ותי' דהאי ברכה אחרונה, לאו אקריאת מגילה, אלא ברכה בפני עצמה שנתקנה על נס. עיעו"ש בב"י שמבאר פירוש כל הברכה.

¹²¹ רמ"א (סי' תרצ"ב סעיף א'). לבוש (שם) בבוקר אין אומרים אשר הניא שכבר הזכירו הכל בקרוב"ץ. מג"א שם ובמחצה"ש.

ואפילו אם לא אמר קרוב"ץ בשחרית אינו אומר אשר הניא, כיון שכך תקנו שלא לאומר בבוקר.

¹²² תוס' מגילה. אבודרהם. רוקח (סי' רכ"ט). מחזור ויטרי.

בס' כל בו (סי' מ"ה) כתב שאומרים אשרי לפני קריאת המגילה, ובס' יפ"ל מבאר הטעם כדי שתיכף לאחר קריאת המגילה דנפק"ל מקרא אלהי אקרא יומם וכו', יאמר ואתה קדוש וכו' ככתוב זה אחר זה.

שיר של יום

קז. אומרים שיר של יום, אין כאלוהנו, עלינו לשבח¹²³. ויש שכתבו לומר למנצח על אילת השחר¹²⁴

מחצית השקל

קח. יש נוהגין לתת מחצית השקל בפורים בבוקר לפני קריאת המגילה¹²⁵

----- מקורות וצינונים ----- =

¹²³ תוס' מגילה ד. ד"ה פסק. לבוש (סי' תרצ"ג ד').

¹²⁴ אבודרהם, אומר קדיש תתקבל, ואומר למנצח על אילת השחר (תהלים כב) שמדבר בענין אסתר כמ"ש במס' יומא (כט). למה נמשלה אסתר לאילת, ויש בו גם רמז לשם המן שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, ר"ת המן מכי. ובס' אורחות חיים (ס"ק ל"ג). מנהגי חת"ס (פ"ט י')

¹²⁵ מג"א סי' תרצ"ד (ס"ק ב'). פמ"ג א"א (שם ס"ק ב'). משנ"ב (שם ס"ק ד').

פרק ח' כמה הלכות בקריאת מגילה

הפסק בין פסוק ופרק

א. בין פסוק לפסוק יפסיק רק כדי נשימה, מפני שצריך לקרותה כאיגרת¹²⁶,
בין פרק לפרק יפסיק וינוח מעט¹²⁷.

פסוקי גאולה

ב. נוהגים הקהל לומר ארבעה פסוקים של גאולה בקול רם, משום שמחה¹²⁸
איש יהודי (אסתר ב'ה), ומרדכי יצא (ח' טו), ליהודים היתה אורה (ח' טז), כי מרדכי היהודי
(י' ג).

בלילה הוא

ג. כתב מהרי"ל, כשיאמר בלילה הוא נדדה, יגביה הקול, כי שם מתחיל
הנס¹²⁹.

שורר בביתו

ד. יש נוהגין לקרוא את המילים: להיות כל איש שורר (א' כב) בתחילה בשין
ימינית, וכופלין שורר בשין שמאלית¹³⁰.

----- מקורות וציטונים -----

¹²⁶ מג"א סי' תר"צ (ס"ק י"ז), משנ"ב ס"ק נ"ב.

¹²⁷ ערוה"ש סי' תר"צ סעיף כ"א.

¹²⁸ כל בו (סי' מ"ה). אבודרהם שכל זה להרבות שמחה לילדים ולכל. ופי' כי הטעם הוא
כדי לעורר הלב אם יתמננם א' מהם שלא ירדם. ואומרים אלו הפסוקים מפני שהם
כתובים גבי מרדכי ומשום כבודו ושענין הנס היה על ידו. בס' מטה משה (סי' תתרי"ג) הביא
מס' התניא דאינו לא חובה ולא מנהג אלא שמחת תינוקות וקולות לפנייהם כדי שישמחו
וגם בראותם שינוי בזה שואלים מה זאת, ומתוך כך אתה בא לספר גבורותיו של הקב"ה
למען ישמחו ולמען ילמדו ליראה אותו כל הימים. רמ"א סי' תר"ץ (סעיף י"ז). משנ"ב (סי'
תרפ"ט ס"ק ט"ז)

¹²⁹ מהרי"ל. ד"מ (סי' תר"ץ ג'). מג"א ס"ק י"ז. משנ"ב (סי' תר"צ ס"ק נ"ב).

בס' נוהג כצאן יוסף (ס"ק ז') ששמע בבחרותו בפראג מהחזן ר' יודא חזן בפניחס שוהל,
שהיה קורא מילת המלך מהפסוק בלילה הוא, בניגון של ר"ה ווי"כ.

¹³⁰ ליקוטי מהרי"ח מהשר שלום בעלז. ימי הפורים (פ"ח סעיף י"ט).

קריאה בשינוי

ה. ישנם מילים שנוהגים לקראם שוב בשינוי אות, ויהי באמרום אליו יום ויום (ג'ד) וקורין שוב כאמרום¹³¹.
להשמיד להרוג ולאבד (ח'יא) וקורין שוב ולהרוג¹³².
ואיש לא עמד בפניהם (ט'ב) וקורין שוב לפניהם¹³³.

האיגרת הזאת

ו. כשיאמר האיגרת הזאת, ינענע המגילה¹³⁴.

פסוק בהרמת קול

ז. יש פסוקים שנוהגים לאומרם בהרמת קול והמשך ניגון¹³⁵.
להיות כל איש שורר בביתו (א'כב).
והנערה אשר תיטב (ב'ד')
ויאהב המלך את אסתר (ב'יז)
ריוח והצללה יעמוד ליהודים (ד'יד)
קח את הלבוש ואת הסוס (ו'י)
גם הנה העץ (ז'ט')
הרצים רוכבי הרכש (ח'יד)
לעשות אותם ימי משתה ושמחה (ט'כב)
קראו לימים האלה פורים (ט'כו)
וכל מעשה תוקפו וגבורתו (י'ב)

ניגון איכה

ח. יש נוהגין לקרוא בניגון איכה כמה מילים או פסוקים¹³⁶.
וכלים מכלים שונים (א'ז)

----- = ----- מקורות וציטוטים -----

¹³¹ תשוי קנין תורה (ח"ה סי' פ"ו).

¹³² מנהגי חת"ס. תשוי שבט סופר (ח"א סי' כ"ז). שו"ע הגרש"ז (עמ' תשכ"ח).

¹³³ מהחת"ס. בשם ס' קסת הסופר, שו"ע הגרש"ז (עמ' תשכ"ח).

¹³⁴ מג"א סי' תר"ץ (ס"ק י"ז). משנ"ב שם, בהוס' שו"ע הגרש"ז שגם באמירת 'איגרת הפורים הזאת השנית' ינענע המגילה. ב'אי"ח' תצוה ט'.
¹³⁵ א"ר סי' תר"ץ (ס"ק י"ט), ליקוטי מהרי"ח משם מעגלי צדק.

¹³⁶ מנהגי פרנקפורט. מנהג ישראל תורה

אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלה נבוכדנצר (ב'ו)
והמלך והמן ישבו לשנות והעיר שושן נבוכה (ג'טו)
אבל גדול ליהודים שק ואפר יצע לרבים (ד'ג)
וכאשר אבדתי אבדתי (ד'טז)

אזכרת השם

ט. אין אזכרת השם בפירוש במגילת אסתר¹³⁷, יש מדגישים מילים ששם השם
מוזכר ברמז¹³⁸.
יום ובמלאות הימים האלה (א' דה)
לברו עותה ושתי המלכה (א' טז)
היא וכל הנשים יתנו (א'כ)
יבוא המלך והמן היום (ה' ח)
זה איננו שוה לי (ה' יג)
המלך יבוא ויבא המן (ו' ה'ו)
כי כלתה אליו הרעה (ז' ז')

----- מקורות וצינונים ----- =

¹³⁷ כתב המהרי"ל, שאלו למהר"י סג"ל אמאי אין שום שם במגילת אסתר והשיב, משום
דנתנה ליכתב למלכי מדי ופרס והם יכתבו לשם אלהותם. ובט"ז סי' של"ד מהמרדכי

¹³⁸ א"ר סי' תר"ץ ס"ק י"ט. סידור ר"י עמדין עפ"י כתבי האר"י.

פרקט' סעודת פורים בערב שבת

סעודה לפני חצות

קט. כשהל פורים ביום ששי, יערכו את הסעודה בשחרית, מפני כבוד השבת (רמ"א סי' תרצ"ה סעיף ב', ממנהגים)
והיינו, שלכתחילה יעשו את הסעודה לפני חצות היום (סידור עמודי שמים שער הדגים פ' מגילה עפה ז'ד', מבואר משנ"ב שם ס"ק י').
אבל מעיקר הדין, כתב הרמ"א (סי' רמ"ט סעיף ב'), שסעודת מצוה, שזמנה בערב שבת, מותר לקבוע לכתחילה לעשות הסעודה עד שעה עשירית, ובמשנ"ב (ס"ק י"ג, יד אפרים ממנהג"ל תשו" סי' נ"ו).

המשך לאחר חצות

קי. התחילו סעודתם לפני חצות, יכולים להמשיך גם לאחר חצות, ועכ"פ יראו שלא ימלאו כריסם ויניחו מקום לכבוד השבת (ערוך השולחן סי' רמ"ט סעיף ז').

לאחר שעה עשירית

קיא. אם לאחר שעה עשירית, עדיין לא אכל סעודת פורים, יאכל מעט לחם לכבוד הסעודה (רמ"א סי' תקכ"ט סעיף א' ובמשנ"ב שם ס"ק ח').

סעודת שבת לפורים

קיב. אם נתאחר מלערוך סעודת פורים עד פלג המנחה, יש הסובר שיכול לקבל שבת לאחר פלג המנחה ולערוך סעודת שבת עם תוספת מאכלים לכבוד סעודת פורים (הגר"ש"א)
אבל דעת הגר"שז"א שבזה לא ניכר שהסעודה לכבוד פורים, השואל במנהג"ל סי' נ"ו או' ד' (הליכות שלמה פ"ט הגה 81).

פורס מפה ומקדש

קיג. כשפורים חל בערב שבת, יש שנהגו לעשות "פורס מפה ומקדש". (פ' נהר מצרים (הל' פורים) דזהו המנהג היפה והנעים ושך נהגו הספרדים בירושלים, וכ"ה בס' מנהגי ארץ ישראל).
אבל יש שנמנעו מלעשות כן כדלהלן.

קיד. המגן אברהם כתב (סימן רע"א ס"ק י'); לפי שיש דיעות הרבה בדינים אלו, ראוי לכל בעל נפש לזהר שלא יבא לידי כך ומובא במשנ"ב (שם ס"ק כ"א) ובס' מנורה הטהורה (ס"ק ד').
ולפי דברי האר"י ז"ל (בשער הכוונות), שכתב דסדר עליית העולמות והמשכת המוחין הוא מתחיל מקבלת שבת ואח"כ באמירת ברכו ובקר"ש ובעמידה ובויכילו ובברכת מעין ז' ואח"כ התשלום הוא באמירת ויכולו שעל המוס ובברכת קידוש. וא"כ אם יבוא לקדש ולאכול קודם תפילת ערבית הרי הוא מהפך הסדר הנעשה בליל שבת (כפה"ח סימן רע"א סי' כ"ב).

מאידיך, כתב הבית יוסף (סימן תרצ"ה) מס' אורחות חיים (הל' פורים אות ל"ה); פורים שחל להיות בערב שבת עבדינן סעודת פורים מבעוד יום ובלילה צריכין לקדושי וצריכין נמי למיטעם מידי בתר קידושא.

והמאירי (כתובות ז:); כתב; אף אנו ואבותינו נוהגים בפורים שחל להיות ערב שבת שמתחילין בסעודה מבעוד יום עד שיקדש היום ופורסין מפה ומקדשין, וגומרין את הסעודה ומזכירין בה של פורים, מטעם זה שהרי אף חמשה עשר יום נס הוא והדין נתן להזכיר בה של פורים.

סעודה בערב שבת שחל בט"ו

קטו. לכן עיר, יש חיוב במשתה ושמחה קצת גם בשושן פורים (רמ"א סי' תרצ"ה ב') ומכיון שיש חיוב משתה ושמחה קצת ביום ט"ו, יכול לסעוד, בערב שבת שחל בט"ו.

פת בסעודת פורים

קטז. יש לקבוע סעודת פורים עם פת (הרא"ש (ברכות פ"ז סי' מ"ג) מבאר שאין שמחה בלא פת. וכתב המו"ק (סי' תרצ"ה) שכיון שכתוב ימי משתה ושמחה, צריך סעודה קבועה, ואין סעודה בלי פת גמור.
וכ"ה בערוך השולחן (סעיף ז). ובתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד אות ב').

ויש הסוברים שאם עשאו בלא פת יצא.

(המג"א (ס"ק ט) כתב שלא מציינו שחייבים לאכול פת בסעודת פורים ודי בשאר מטעמים, וכ"ה בשע"ת (ס"ק א) מהברכ"י בשם א' קדוש בתשו' כת"י, אם עשה סעודת פורים בלא לחם, יצא).

פרק י' פורס מפה ומקדש

ק"ז. בפורים שחל להיות ביום ששי, אם אוכל הסעודה סמוך לשקיעה, פורס מפה ומקדש. (ראה גמרא פסחים ק. וש"ע סימן רע"א)

מנחה לפני סעודה

ק"ח. יתפלל מנחה לפני שנוטל ידיו לסעודת פורים (ש"ע סי' רל"ב סעיף ב').

סעודת פורים

ק"ט. מבעוד יום, נוטל ידיו לסעודה ואוכל וכשיגיע זמן שקיעת החמה, או לפני השקיעה (אחרי פלג המנחה), יפסיק מיד לאכול ולשתות.

קבלת שבת

קכ. מתפלל קבלת שבת ותפילת ערבית (בש"ע סימן קע"ח סעיף ו; מי שנוכר בתוך הסעודה שלא התפלל ועמד והתפלל וכו' לא הוא הפסק. ולדעת המחבר בסי' קע"ח סעיף א' דווקא אם מתפלל במקום אכילה, אבל הליכה לבית הכנסת הוא הפסק, ולדעת ההג"ה שם סעיף ב' לא הוא הפסק כ"ה במשנ"ב שם ס"ק מ"ז ובשעה"צ שם ס"ק מ"ב).

תפילת ערבית

קכא. ומשמע מוה"ט"ז (סימן רע"א סוס"ק ד') שכתב דהפורס מפה ומקדש, א"צ להתפלל ערבית, כיון שהתחיל לאכול בהיתר, וכ"ה בא"ר שם. מיהו לפי דברי האר"י ז"ל (בשער הכוונות), שכתב דסדר עליית העולמות והמשכת המוחין הוא מתחיל מקבלת שבת ואח"כ באמירת ברכו ובקר"ש ובעמידה ובוכילו ובברכת מעין ז' ואח"כ התשלום הוא באמירת ויכולו שעל הכוס ובברכת קידוש. וא"כ אם יבוא לקדש ולאכול קודם תפילת ערבית הרי הוא מהפך הסדר הנעשה בליל שבת (כפה"ח סימן רע"א סי' כ"ב). וכ"ה במג"א ס"ק ט' בשם המרדכי, והוא חלק עליו.

תוספת שבת

קכב. יקבל על עצמו תוספת שבת, זמן מה לפני זמן כניסת שבת (ש"ע סי' רס"א סעיף ב', ומאז נאסר באכילה עד שיקדש כמבואר בש"ע סי' רע"א סעיף ה').

הפסק כשיעור שביעה

קכג. יש לשים לב, שלכתחילה לא תהיה הפסק יותר מ72 דקות בין הפסקתו מסעודה לפני שבת ובין הקידוש, (ש"ע סימן קפ"ד סעיף ה'. ט"ז וא"ר מביאם המשנ"ב שם ס"ק כ'; דמשערינו בזה עד כדי הילוך ארבעה מילין [ע"ב מינוט]) חוץ אם אכל הרבה בערב שבת ואינו רעב מאז אותו אכילה (ש"ע סי' קפ"ד סעיף ה'. בה"ל שם ד"ה אם אינו יודע).

הכנת שולחן לקידוש

קכד. לפני קידוש, נכון להסיר מעל השולחן הכלים הריקים ותבשילים וכו' שאכלו מבעוד יום (דלפי הלבוש סי' רע"א סעיף ד', מביאו פמ"ג א"א ס"ק ז'; כיצד עושה, פורס מפה על כל מה שעל השולחן ומקדש, יאמר שאין די בפריסת מפה על הפת לחוד והטעם דמפה כעקירת השולחן הוא וכו', ויהיה פריסת מפה על כל השולחן כאילו סילק השולחן ע"כ, וכשהשולחן נקי לכבוד השבת יכסה במפה רק את החלות כדלהלן).

יין וחלות

קכה. מוזגים כוס יין מלא ומניחים על השולחן שתי חלות שלימות (מג"א סי' רע"א ס"ק י"א. משנ"ב שם ס"ק כ"ג)
ופורסים עליהם מפה (מג"א סי' רע"א ס"ק ז'. שו"ע הגרש"ז שם סעיף י. משנ"ב ס"ק ט"ו; שפורס מפה לכסות הפת).

ברכת היין

קכו. מקדש על היין, ואם כבר שתה יין בסעודתו, אינו מברך שוב בורא פרי הגפן (משנ"ב סי' רע"א ס"ק כ"א ועיי"ע שעה"צ שם ס"ק כ"ה).

נטילת ידים

קכז. כיון שעומד באמצע סעודתו, אין צורך ליטול ידים לפני בציעה מלחם משנה. ואם הלך להתפלל בבית כנסת וחזר, דעת המשנה ברורה שיחזור ויטול ידיו בלא ברכה.
(בשו"ע סי' קע"ח סעיף ו'. משנ"ב ס"ק מ"ז: לא הוי הפסק אף כשהלכו לבית הכנסת, ורק אם לא הסיוח דעתם מלאכול כתב המג"א דאף המוציא אין צריך לברך מוחמת הפסק התפילה. אבל נטילת ידים צריך דשמא לא שמר ידיו. אבל הרבה אחרונים (א"ר, א' העוזר, שו"ע הגרש"ז, מגן גיבורים) חולקים עליו דגם נט"י אינו צריך, דבעת התפילה בודאי שמר ידיו מלטנפם.
והמשנ"ב שם סובר שאם הלך לבית הכנסת, יטול ידיו בלא ברכה).

לחם משנה

קכח. יבצע על הלחם משנה, בלי נטילת ידים
(המג"א סי' קע"ח כתב שצריך נט"י שמא לא שמר ידיו, אבל הא"ר, אבן העזר, הגרש"ז ומגן גיבורים חולקים עליו וס"ל שאין צריך נט"י, דבעת התפילה ודאי שמר ידיו. ומביאים המשנ"ב שם ס"ק מ"ז וכתב; דוקא אם מתפלל במקום אכילתו, אבל אם הלך לבית הכנסת להתפלל, כשהוא לביתו צריך ליטול ידיו בלי ברכה).

ברכת המוציא

קכט. לא יברך על הלחם ברכת המוציא, כיון שעדיין עומד באמצע סעודתו (בשו"ע סי' רע"א סעיף ד' מובאים שתי דיעות וכתב המשנ"ב שם ס"ק י"ה; כיון דספק ברכות להקל, יש לתפוס כהיש אומרים (שאינו מברך).

קל. ויאכל כזית פת (משנ"ב סימן רע"א ס"ק ל"ה מהפמ"ג. וראה עו"ש בשעה"צ ס"ק מ"ג שלצאת ידי שיעור סעודת שבת, משמע בסי' רצ"א סעיף א' דבעין כביצה).

אחד מוציא את כולם

קלא. שמעתי, שאצל צדיקים בפולין, ערך שולחנו הטהור בי"ד שחל ביום ו', פורס מפה ומקדש. כשאחד מהמסובים ליד שוה"ט, שכבר גמר סעודת פורים ובירך ברכהמ"ז מבעוד יום, קידש והוציא את הציבור בברכת בורא פרי הגפן.

וכן בירך ברכת המוציא בקול על לחם משנה והוציא את כולם (שמעתי מפי הגה"ח רבי גדול אייזנר ז"ל).

על הניסים בברכת המזון

קלב. בברכת המזון, בליל שבת שנמשך אחרי פורים דפרזים, יכול להזכיר על הניסים במקומו

(מאירי כתובות ז: ומזכירין בה של פורים, שהרי אף חמשה עשר יום נס הוא. במג"א סי' תרצ"ה ס"ק ט'; ומ"כ במרדכי כתוב בקלף היה אוכל סעודת פורים בע"ש יתפלל ויפרוס מפה ויקדש, ובמזון יאמר על הניסים. ובפמ"ג מש"ז שם ס"ק ג'. ובהזכרת עה"נ ורצה, אינו כתרתי דסתרי, מפני שמזכיר עה"נ קודם רצה. משנ"ב שם ס"ק ט"ז. שפת אמת שבת כ"ד. רשות לבני פרוים לומר על הניסים בט"ו כיון שהעיקר כב"י). ובסי' תרצ"ג שאם אמרו עה"נ בט"ו אין מחזירין אותו דמ"מ יש קצת שייכות בימים אלו (ט"ו). מג"א משנ"ב ס"ק ו'.

והחיי אדם (כלל קנ"ה סעיף ל"ב) סובר שמזכיר רק רצה ולא על הניסים דהוי כתרתי דסתרי. וכ"ה במשנ"ב (סי' תרצ"ה ס"ק ט"ו).

על הניסים אחרי פורים דמוקפין

קלג. בברכת המזון לאחר שפרס מפה וקידש, לאחר פורים דמוקפין, יכול להזכיר על הניסים

(כיון שהתחיל סעודתו מבעוד יום וכמ"ש בסי' תרצ"ה סעיף ג', ובפרט אם עדיין לא התפלל מעריב. וכמ"ש בסי' קפ"ח סעיף י' ובמשנ"ב שם ס"ק ל"ד). וכתב הכפ"ח (סי' תרצ"ה ס"ק ל"ג) שעדיף לומר על הניסים ב"הרחמן".

לסדר פורס מפה או לאו

קלד. הנה כתב המגן אברהם (סימן רע"א ס"ק י'); לפי שיש דיעות הרבה בדינים אלו, ראוי לכל בעל נפש לזוהר שלא יבא לידי כך ומובא במשנ"ב (שם ס"ק כ"א) ובס' מנורה הטהורה (ס"ק ד').

מאיך, כתב הבית יוסף (סימן תרצ"ה) מס' אורחות חיים (הל' פורים אות ל"ה); פורים שחל להיות בערב שבת עבדינו סעודת פורים מבעוד יום ובלילה צריכין לקדושי וצריכין נמי למיטעם מידי בתר קידושא.

והמאירי (כתובות ז: ד"ה ואע"פ) כתב; אף אנו ואבותינו נוהגים בפורים שחל להיות ערב שבת שמתחילין בסעודה מבעוד יום עד שיקדש היום ופורסין מפה ומקדשין, וגומרין את הסעודה ומזכירין בה של פורים, מטעם זה שהרי אף חמשה עשר יום נס הוא והדין נותן להזכיר בה של פורים.

פרק יא אמרות קודש

פרשת זכור

לא ניתן לתקן חוסר התלהבות וקרירות, על ידי הבנה

כתיב בהפטרת פרשת זכור: ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר (שמואל א טו, טו),

ובהמשך (פסוק כו). "יען מאסת את דבר ד' וימאסך ממלךך", ששאול הפסיד בגלל זה את המלוכה.

ולאורה קשה, למה אי אפשר להשלים את החסר, ע"י שיהרגום עתה.

ונראה לומר ששנאת עמלק לישראל התבטאה בזה שבא בדרך והכניס בהם קרירות ועצלות - "אשר קרך בדרך", לשון קרירות - תמורת ההתלהבות שהיתה לבני ישראל מיציאת מצרים ומקריעת ים סוף, כשהיו באמצע ההכנות לקראת מתן תורה.

ולפי"ז מובן שהתיקון לקרירות זו של עמלק צריך להיות דוקא קיום מצות ד' תיכף ימיד, בלא טעם, ובתוקף גדול ללחום את מלחמת ד' בעמלק.

אבל במלחמה של שאול, כיון שלא היתה אז את אותה הקנאה וההתלהבות לקיים את רצון ד', שוב לא היתה אפשרות לחזור להזדמנות זו, שהרי מה שבאו לכלל חמלה ורחמנות על מיטב הצאן והרכוש של עמלק מראה שהי' להם עדיין שייכות לקרירות של עמלק, ומה שהבינו בסוף שהם טעו בזה שנגררו אחר הבנת השכל, אינה עוד התלהבות שבאה מכח מצות ד' בלבד בחמימות הלב לקנאת ד', וממילא אין ההריגה של עכשיו, תיקון לקרירות של עמלק.

(אדאמו"ר "הבשבילי אורייתא" זצ"ל)

פורים

והשתיה כדת אין אונס (אסתר א,ה)

איתא בילקוט שמעוני כאן (רמז תת רמח) שמנהג אנשי פרס לכפות על השתיה, אבל אחשורוש לא כפה אותם. לכך נאמר והשתיה כדת אין אונס.

ויש לעיין מדוע באמת לא כפה אותם על השתיה כמנהג המדינה.

והביאור בזה, שהמטרה האמיתית של אחשורוש במשתה שעשה היתה כדי להחטיא את ישראל במאכלות אסורות, ולכן בכוונה תחילה, ציזה שלא יכופו אותם לשתות, כדי שבכך יעברו על האיסורים ברצון, ולא באונס.

(בשבילי השחיטה סימן כב אות ד)

לפום צערא אגרא

ותאמר אסתר אם על המלך טוב ינתן גם מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום (אסתר ט יג)

יש להבין מפני מה עלה על דעת אסתר לבקש יום נוסף רק לבני שושן, ומפני מה זכו לכך שיוכלו למחות את זכר עמלק עוד יום נוסף, הלא הגזירה "להשמיד ולהרוג את כל היהודים אשר במלכות אחשורוש" היתה בשוה על כולם.

ואפשר שהענין הוא, שכיון שתושבי שושן היו הראשונים ששמעו מהגזירה, מיד ב"ג לחודש ניסן, ואז "והעיר שושן נבוכה" (אסתר ג טו), והם גם צמו מיד באותו היום כדאיתא (מגילה טו). "ויעבור מרדכי" (אסתר ד טו) "שהעביר יום ראשון של פסח בצום", וכן כתיב (שם ד טז) "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי", ואילו בשאר המקומות שמעו רק כאשר הגיעו הרצים.

ולפי זה יש לומר, שכיון שצער גדול הי' לבני שושן יותר מכולם, לכן הם זכו גם ליום נוסף של מלחמה ונצחון של עמלק.

(אדאמו"ר "השבילי אורייתא" זצ"ל)

פורים שני ימים

לקים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו וגו' (אסתר ט כא)

שונה פורים מכל החגים, שבכל חג נקבע יום אחד, ורק בחו"ל משום ספיא דיזמא עושים ב' ימים, אבל פורים נקבע לכתחילה לשני תאריכים נפרדים.

אולי ירמוז בזה מש"כ: קימו וקבלו היהודים (אסתר ט כז) ובמס' שבת (פ"ה). דרשו: הדור קבלוהו בימי אחשורוש. וכמו שבמתן תורה, לר' יוסי נקבע יום נתינת התורה ליום ו', ולדורות מקיימים החג ביום ו', והוסיף משה יום אחד מדעתו וניתנה ביום ז'.

(מ"בי מדרשא)

בשלושה דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו ואמרי לה אף בשחקו (עירובין ס"ה:).

בדרך צחות, יתכן שירמוז ליום הפורים, שאז יוכר מהות האדם. בכוסו, כמות ואיכות שתיית יין שחייב אדם לבסומי בפוריא ואיך ייראה לאחר ששתה וכו'. בכיסו, מתנות לאביונים וצדקות וכו' ובכעסו, בשנאתו וכעסו על עמלק, והשתדלותו למחוק זכר עמלק, ואמרי לה אף בשחקו....

(מ"בי מדרשא)

מלחמה לד' בעמלק מדור דור (שמות יז טז)

כשאנו נלחמים בעמלק להכרית זכרו, נמצא שאנו עוסקים באותו מסכת כמו הרב, דאיתא בזוה"ק, דחבריא כד הוו מטאן להאי פרישתא הוי חדאן. ואיתא מהרבי ר' בונם ז"ל מפשיסחא, דהוי חדי, דכאשר התלמיד לומד במסכת שלומד רבו, מתעורר בו שמחה.

ולכן ביום הפורים שאנו עוסקים במחיית זכר עמלק, שהוא המלחמה לד' מדור דור, לכן מתעורר גם בנו שמחה, ליהודים היתה אורה ושמחה וגו'.

(מ"בי מדרשא)

שם ד' מוסתר במגילה

שם המפורש מוסתר במגילה בכמה אופנים, וכמה טעמים נכתבו בספה"ק בזה. ואסתר, ע"ש שכל מעשייה היו בהסתר. ואמנם המקום שבמגילה מוזכר שם ד' ברמיזה כסדרן, הוא בראשי תיבות של המילים 'יבא ה'מלך ו'המן ה'יום (אסתר ה.ד). ואכן במשנתה הראשון, למרות שאסתר ניסתה לגבור על המן מכות 'פחים טמנה לו' (מגילה טו:) לא הצליחה להכניעו אז. אלא במשנתה השני, שאז אמרה 'יבא ה'מלך ו'המן א'ל וגו' המרמז לשם קודש, יותר מוסתר, ולא כ"כ בגלוי כמקודם, אז הצליחה להכניעו ולהושיע את ישראל. (מ"בי מדרשא)

ומלאה הארץ דעה

כשביקרתי פעם בבית הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, זמן קצר לפני פורים, ושאלתיו כמה שאלות למעשה בענייני דיומא. בסוף אמר לי, נא, הרי לעתיד לא יצטרכו לבסומא עד דלא ידע. שהרי כתיב (ישעיהו יא ט) ומלאה הארץ דעה את ד'. (מ"בי מדרשא)

עשרת בני המן בנשימה אחת

אי במס' מגילה (יט:) צריך לומר עשרת בני המן ועשרת, הכל בנשימה אחת להודיע שכלם נהרגו ונתלו כאחד, וכ"ה בשו"ע סי' תר"צ (סעיף ט"ו).

יש להבין, מה המשמעות שנהרגו כאחת. בשלמא אם משמיענו שנאבדו, כן יאבדו כל אויביך ד', אבל מה לי אם מתו דקה לפני או אחרי. בערוה"ש מבאר שאע"פ שהועלו לגרדום בזה אחר זה בכל זאת יצאה נשמתם כאחת, וגם בזה צ"ל מה משמיענו בכך.

ואולי י"ל משמעות הענין, כשקראנו מגילת אסתר, ועל פניו אולי יעלה בדעת הקורא שנראה כאן אוסף של הרבה אירועים שקרו בזה אחר זה, ואולי נראים כמו סדר טבעי ושמאורעות הצטרפו למגילה אחת.

לכן גילו לנו חז"ל שהכל מושגח משמים עד לפרטי פרטים, לא רק כמה ומה אדם צריך לעבור, אלא גם כילוי הרשע, מושגח בהשגחה נפלאה משמים ובדיוק ברגע שנקבע משמים, כל הרשעה תכלה. ואע"פ שעשרה אנשים הועלו לגרדום בזה אחר זה, אבל נשמתם יצאה בדיוק באותו הרגע. ומידה טובה מרובה, לטב ולחיים ולשלום.

(מ"בי מדרשא)

פורים על שם הפור

יש להבין מדוע נקרא שם הפורים "על שם הפור". אולי היה ראוי לקראו "מרדכי" או "אסתר".

בנוסף, מה המשמעות של "פורים" לשון רבים, שמרמז על שני גורלות. הרי היה רק גורל אחד "על שם הפור".

אי' בספה"ק, שבעצם המן כשהפיל הפור, לא היתה זאת טעות כשיצא לו מה שיצא. אלא שמעצם הטבע היה אמור כך להיות חלילה. ראה במהר"ל אור חדש. ובפירושו יוסף לקח, שהמן לא טעה בענין הגורל, אלא שהקב"ה הפך הכל לטובה.

וראה בשפת אמת (תרל"א): שמה שהגורל מורה עליו הוא שהטבע צריך להיות כן. זה הפור שכשהגורל שלהם להשמיד לאבד את כל היהודים, וזה אי אפשר (קב"ה אורייתא וישראל חד), ממילא נהפך לטוב וכו'.

אי' בילקוט מעם לועז שהמן הפיל 3 קוביות להגרלה. יצא לו 3-3-1 ושמה מפני שנרמז לו הגברת כוחו של - א' ג' ג', ולאחמ"כ הפך השי"ת את הפור. וידוע כללי הקוביה, שצד הנגדי של 1 בקוביה, הוא 6 והצד הנגדי של 3 הוא 4. ונמצא שד' הפך את הגורל ל-ד'ויד'.

נמצא שמה שהפיל המן הפור היה חלילה דבר ממש. וד' ברחמיו שהפך את הפור עשה בזה הצלה למעלה מדרך הטבע, וזה הוא בעצם הפור השני, שבזה ניצלנו ממות לחיים.

ומאוד יש להתבונן בנס פורים, כי בשונה מניסים אחרים שהיו לעם ישראל, שנמלטו מפורעניות, ובפורים, לא רק שניצלו מהגזירה, אלא שהיהודים קבלו את הטוב שהיה אצל האומות. כמ"ש ותשם את מרדכי על בית המן, ואסתר מולכת במקום ושתי, היהודים לא רק שניצולים מהרג האומות אלא שהיהודים הורגים בהם. ונהפוך הוא, לא רק שמתבטל הגזירה, אלא ונהפוך במלא מובן המילה, אשר "ישלטו" היהודים. והוא ענין נפלא מאוד שלא היה בכל הניסים שהיו לישראל.

ולכן אם כל המועדים נבטלים, ימי הפורים אינם נבטלים, מפני שנס פורים הוא בבחינה של לעתיד לבוא ומלאה הארץ דעה את ד'. שרצון ד' ושלטון הנהגת העולם ייראה שהוא עפ"י רצון ד', אשר ישלטו היהודים ויהודי ע"ש שמודה בד'.

וכמו שמעשה הנס נעשה בתוך הטבע, היינו בחינה שכל הטבע מתגלה כנס הכי גדול שבו כל פרט בטבע מתגלה האיך שמצטרף כפסיפס ומשלים תמונה של קיום רצון ד'.

ואולי בזה נפרש דברי התפארת שלמה, שניתן להוושע ע"י קריאת המגילה, שא"י בגמי בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליי אלא במזלא, ו"מגלה" בגי' "מזלא", גם שם במגילה נראה ומתגלה עומק כוח ד' בתוך הטבע ובתוך הנהגת העולם. ולכן בקריאת מגילה שנקראת ו"מתגלה" עכשיו יכולים להוושע.

ובעצם זה משמעות הפיוט שאנו אומרים ב"אשר הניא" פור המן נהפך לפורינו, שזה הפור - הגורל השני שד' ברחמיו הפך לנו לטובה.

וזה משמעות הפסוק שנקרא בסוף המגילה ומסכם את כל ענין הנס שהיה ב"פור" (טו כד) כי המן בן המדתא וכו' והפל פור הוא הגורל וכו' (כ"ו) על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור. והיינו, מחד, הפור שעשה המן שביטא רצון להרע לישראל חלילה, ומאידך הפור שד' הפך לנו לטב ולחיים ולשלם.